د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د
ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو
د تالیف لوی ریاست

فرهنـــگ

یوولسم ټولگی

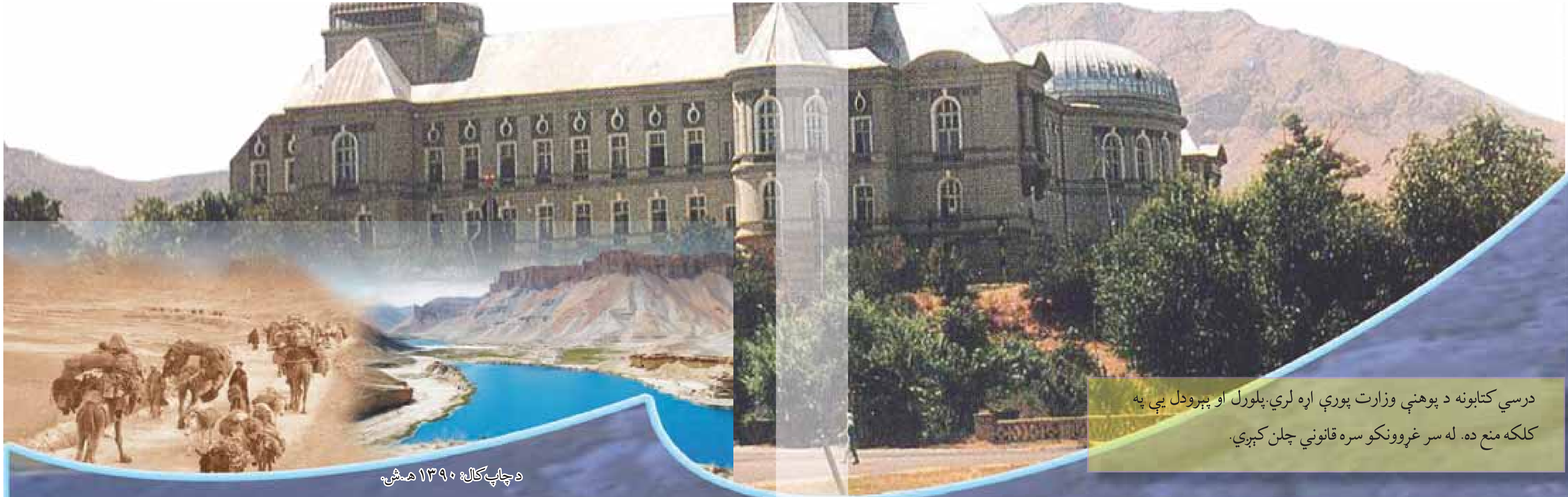

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

فرهنگ - یوولسم ټولگی

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري. پلورل او پېرودل یې په
کلکه منع ده. له سرغړوونکو سره قانوني چلند کېږي.

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنگ

یوولسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

مؤلفان

ـ عبدالحمید عاطف
ـ فضل الرحمٰن فقیهي

علمي او مسلکي ایډیټ

ـ دکتور خوش نظر پامیرزاد
ـ عبدالرؤوف حکیمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډیټوران

- محمد امین نژند
- غلام سرور گلاب زی صافی

دیني، سیاسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
ـ حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین
ـ دکتور شیر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
ـ د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین

ـ صفت الله مومند

مِلّي سرود

دا وطن افغانستان دی   دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې   هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی   د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو   د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي   پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي   هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي   لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا، به   لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر   وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوین او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤولیتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوین کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په ترتیب او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لیک لړ

څپرکي	د لوست شمېر	سرليك	مخ
	سريزه		ح
	د کتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی څپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې اوافسانې	۳
	دويم لوست	کيسې او حکايتونه	۱۱
	دريم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي څپرکي لنډيز		۱۹
دويم څپرکی	ولسي ادبيات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دويم څپرکې لنډيز		۲۷
دريم څپرکی	جامې او پوښاك		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هيواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د وا ده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دريم څپرکي لنډيز		۴۱
څلورم څپرکی	واکمني او سيمه ييزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هيواد کورنۍ توکميز جوړښت	۴۳
	يوو لسم لوست	مرکه او جرگه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتريخوالي او دښمنيو سر چينې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم څپر کي لنډيز		۵۳

پنځم څپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړو لو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څپري کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتورۍ هنرونه	۷۹
	د پنځم څپرکي لنډيز		۸۳
شپږم څپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لیږد را لیږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لیږد را لیږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دڅارویو په واسطه لیږد را لیږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لیږد را لیږد	۹۷
	د شپږم څپرکي لنډيز		۱۰۱
اووم څپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لو بې	۱۰۳
	پنځه ویشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ ویشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه ویشتم لوست	په بیلابیلو لوبوکې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته ویشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ دهیواد....	۱۱۷
	د اووم څپرکي لنډيز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

سریزه

فرهنګ څه شی دی؟

فرهنګ

شنیدم زدانای فرهنګ دوست   زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې د آریانا او خراسان په نومونو یادېده، د پېړیو په اوږدو کې د روښانه ملّي او فرهنګي هویت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي او فرهنګي هویت عبارت دي له: تاریخ، ژبه، هنرونه، ادبیات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړیو په اوږدو کې زموږ د نیکونو په واسطه ایجاد شوي او د وخت په بتۍ کې پاخه شوي او وده یې کړې ده.

د دې ملّي او فرهنګي زېرمو او پدیدو له یو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او ښه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم، باورونه، ګمانونه، ګروهنې، تهذیبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د یوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې دا کتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کیسې او حکایتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته را غلي او څرنګه ترننه ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بیان شوی دی.

په دویم څپرکي کې ولسي ادبیات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونهٔ خروار) په ډول یاد شوي دي. تاسې به په یقین سره په سلګونو داسې نورې هم په یاد لرئ او هم به یې راغونډې کړئ.

په دریم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو بېلګې او ډولونه د هغوی له تصویرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کلیو، باندېو، د ښار او سیدونکو او د

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد دکورنيو او قومونو جوړښت، دکليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرګو او مرکو د دوديزې سيمه ييزې واکدارۍ څرنګوالی، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزاياوې او زيانونه بيان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړانديزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند د لرغونو ځايونو، د غارونو پخوانی کورونه، ختين او ډبرين کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د ښارو و غوجلې د هغوی د جوړښت د څرنګوالي او تصويرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د ميناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره د هغوی د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد راليږد وسيلو ډولونه د انسانانو او ښارو و په ګډون د لېږد راليږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې واسطې د هغوی د تصويرونو سره ترتيب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شيان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې راواخيستل شي.

زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر ياست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد د ګټور، پراخه او لوی فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یووالی او یو موټي کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوۍ روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومې ترڅو وپوهېږې چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړی چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسي په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او ځرنګوالي خبریاستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت ښرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغانی عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

لومړی څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتواوې، توکي، مفاهیم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاریخي قدامت باندې پوهه شي، له یوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پیړیو په تېریدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په ټولنیز ژوند کې د دې ډول ادب په گټو، ښېگڼو او اغېزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکایتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

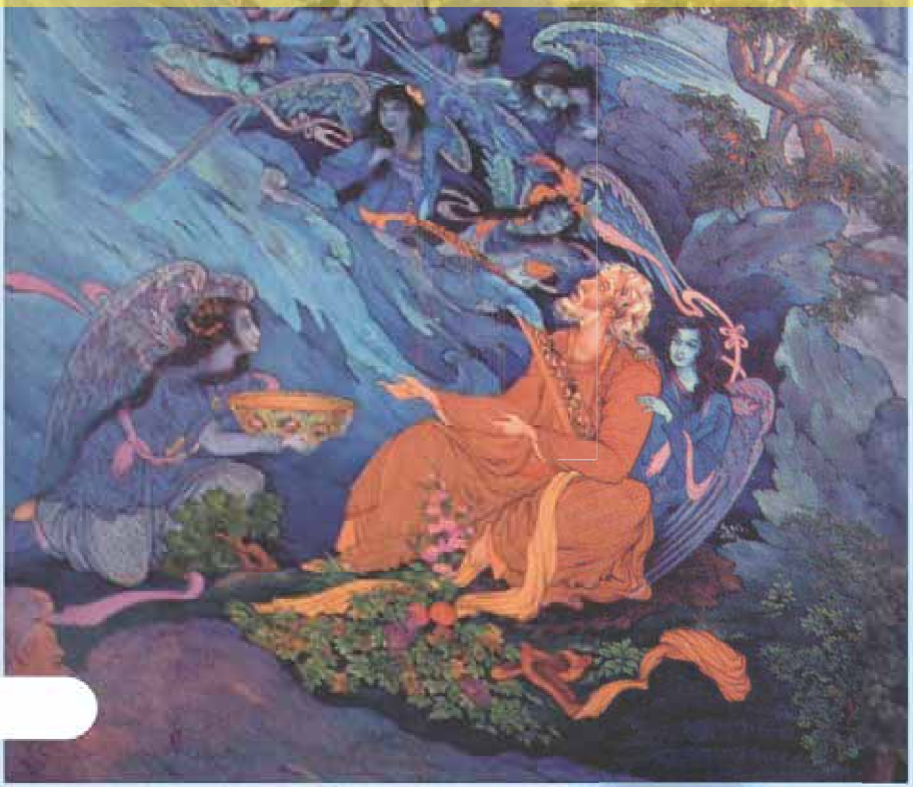

لومړی تصویر

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟
- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

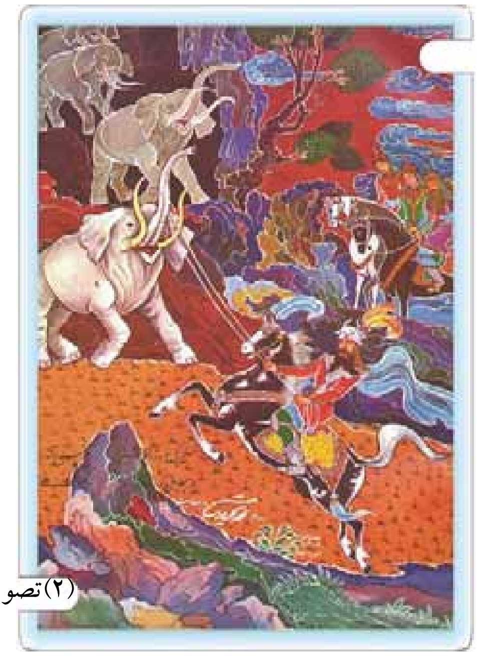

(۲) تصوير

اسطوره : زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر نن پورې يې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شو و خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو بېانونکې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هيلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشنا کیسې دي.

د بېلګې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا یې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولګه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توګه د سندربولو او بزګرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

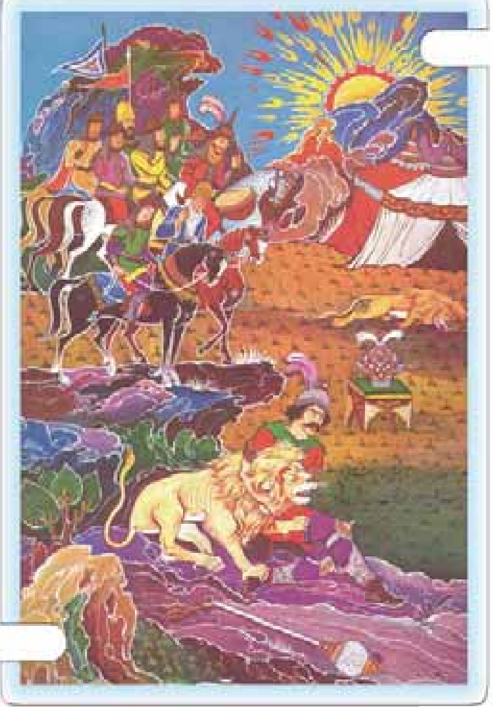

(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانګړې توګه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاګانو یا د باباګانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او دُر خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او ګل اندامې، ورقه او ګل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

و، نه و، یو پـاچا و   ناست په دو کانچه و
مـا و وېشت په ډبره   هغه ولـوید په لکـړه

یا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)
یا: یو و، یو نه و غیر له خدایه بل څوک نه و
یا: یکی بود یکی نبود، غیر از خدا هیچ کس نبود

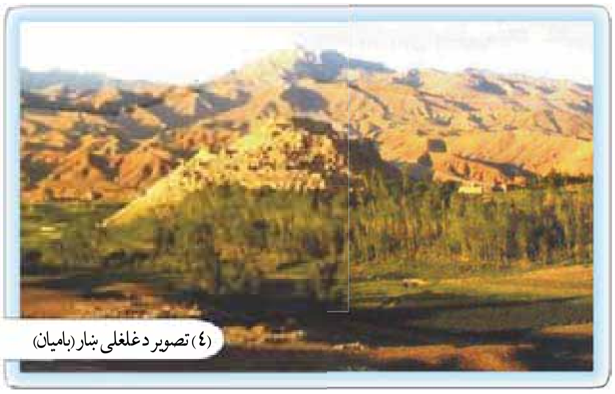
(٤) تصویر د غلغلی ښار (بامیان)

او په داسې وېناوو او جملو کیسې پیلوي او ماشومان یې په مینه سره اوري.

زموږ گران هېواد چې له پخوا زمانو راهیسې یو بډای فرهنگي هېواد و، تل یې په خلکو کې د افسانو ویل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

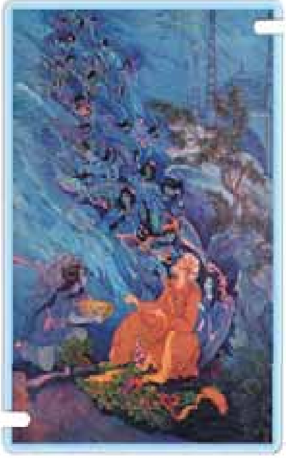
(۵) تصویر

د مرد او نامرد، وري او لېوه کیسې د کلیلې او دمنې کیسې چې د ځناورو او ښارویو په ژبو یې وایي. همدارنگه د هزار ویکشب، فقیر ادهم، شیر او نجار، زمري او گیدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسگونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختیاوو نننې وسایل لکه رادیو، تلویزیون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزگار وختونه د گټورو خبرو او کیسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به یې کیسې او افسانې ویلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې د کیسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زیات نه دی.

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګړنيزې کيسې يا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کيسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونو تولې خواوې ښانوي. په افسانو کې له عقله لرې برخليکونه او په زړه پورې پېښې تمثيلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردېو، سپين ديو، سيمرغ، د کوه قاف ښاپيرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د يادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنيزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړيکې له يو بل سره بيانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسۍ، قهر، غوسې، کينې، د درواغو څخه بد ويل کېږي او ښه فضايل او خصلتونه لکه رښتيا ويل، پاک زړه توب، عدالت، مينه، قناعت، زغم، حوصله او سربښندنه ستايل کېږي. بايد و وايو چې ځينې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مينې څرګندونه کوي او د مخکنيو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مينې درس راکوي او پندونه ترې اخيستل کېږي.

کله ناکله وګړنيزې افسانې په بېلابېلو ځايونو او وختونو کې په يو او بل ډول موږ ته را رسېدلي دي، نو د ليږد او انتقال د زماني په بهېر کې يې له يوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې يو له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قيمت کيسه (افسانه)

و، نه و، غير له خدای ﷻ بل څوک نه و.

په تيرو زمانو کې يو سړی و، چې د يوه ځنګله په څنګ کې يې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، د يوې لور نوم يې (زمرت) او د بلې نوم (قيمت) و. قيمت لټه او (زمرت) هوښياره او خواريکښه نجلۍ وه. د (قيمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور يې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښياره نه ده.

(قيمت) ته به يې چې څومره نصيحت کاوه ګټه يې نه کوله او له بل پلو به يې له (زمرت) سره کينه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

یوه ورځ یې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شیطاني یې ورته وکړه، (زمرت) یې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدگزاره معرفی کړه او ویې ویل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» څو ورځې او هفتې یې خپل مېړه وګواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه یې له ځان سره یوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په یوه ګوښه کې یې پرېښووده. خپل تبر یې را واخیسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر یې په یوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځید، (زمرت) یې په ځنګل کې یوازې پرېښووده.

د ورځې په اوږدو کې یې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اورېدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار یې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تیاره خپره شوه او پلار یې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته یې ولیده چې تبر باد په ونه وهي او پلار یې نشته. ډېره وویرېده، یو خوا بله خوا یې منډې ووهلې او د پلار جان، پلار جان! نارې یې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تیاره شپه کې روانه وه، آخر یې د ځنګله په یوه ګوښه کې یوه تته رڼا ولیده، ځان یې هلته ورساوه. ګورې چې یوه کوټه ده او په هغه کې یوه جادوګره ښځه ناسته ده. د کوټې دروازه یې ور وټکوله، اجازه یې واخیسته، دننه شوه او سلام یې ور واچاوه. جادوګرې ورته وویل:((علیکم السلام، اې نازنینې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نیمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه یې ؟))
زمرت پېښه ورته بیان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ یې ورکړ او بیایې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ویده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې یې اوبه وشیندلې او جارو یې کړ. د سهار چای یې برابر کړ او جادوګرې ښځې ته یې غږ کړ چې: « پاڅېږئ چای تیار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګورې چې د کور ټول انګړ د هنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تیار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او بیا یې د غرمې او بېګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. څو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادوګره ښځه

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به يې وربانديې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ په ځنګله کې د شنېلېو او ونو ترمنځ ګرځيده او د هغو ننداره به يې کوله. خود زمرت مور او پلار ډير غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوزکړي، ناڅاپه يې خپل کور وليد، ډېره غمجنه شوه، په ژړا يې پيل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: ((لورې، ولې ژاړې؟ هغې وويل: خپل کور مې وليد. نو ژړا راغله.))

ښځې ورته وويل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلارته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه)) زمرتې صندوق له ځانه سره راکوزکړ.

جادوګره وروســته ځنګله ته لاړه او يوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق يې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجی يې زمرتې ته ورکړه او ورته ويې ويل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې ســپره شــه او خپل کورته دې لاړه شــه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نيغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډيان د زمرتې په ليدو ډېر خوښ شول، خو ميره يې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له ورېښمينو جامو او طلا يي ګاڼو څخه ډک دی، خوښې يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتې مور له ورېښمينو جامو او طلاوو ډک صندوق وليد، بخيلي او کينه يې لا ډېره شوه او ميره ته يې وويل: «قيمته هم سبا ځنګله ته يوسه!

قيمته يې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په يوه ځا ی کې يې پرېښوده، تبر يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه يې له ټکولو او اجازې پرته پرانيسته ور دننه شوه او سلام يې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه يې قيمتې ته راوړل، هغه يې وخوړل او ويده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قيمت لا تر اوسه ويده ده. د سهار چای يې تيار کړ

او قیمته یې له خوبه راوېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټې له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هېڅ کارته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته و ویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې و ویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تورصندوق له بامه راښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې و ویل: «ګاډۍ کې کښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډۍ کې کښېناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را و وتل او پرقیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتیدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښېدلي و و.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اوریدلې وې، کله یې چې کور ته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته دننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدګوزرانۍ له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښې سره خپل ژوند کاوه.

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نومونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیرې او که غیر اساطیرې) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

دويم لوست

کيسې او حکايتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کيسې او حکايتونه اورېدلي او په ياد مو دي؟

کيسې او حکايتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کيسې کله ځانته ادبي بڼه پيداکوي او په کتابونو کې راځي، اما کيسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له يوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسيدلي دي.

ځينې کيسې ځانګړې ويونکي لري او د ټاکلي فرد يا قوم برخليک بيانوي؛ خو ځينې يې بيا ځانګړي ويونکي نه لري او د هغه قوم يا شخص په اړه چې کيسې ويل شوې دي ويونکی يې معلوم نه وي.

کيسې او حکايتونه ډول ډول محتواګانې لري او هغه بېلابېل برخليکونه بيانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کيسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنيز، ديني او نور له پنده ډک مفاهيم او معناوې لري.

د کيسې او افسانې توپير

کيسه ډېر ځله له واقعيتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجوديت ناشونی نه ګڼي، يعنې کيسه ديوه فرد او يو قوم هغه تېريادونه او برخليکونه دي چې يا په هماغه ډول واقع شوي وي او يا کېدای شي هغو ته ورته کيسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خيالي او اسطوره يي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښيده محال ګڼي. په بله وينا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کيسې او حکايتونه د اسطورو سره يو والی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعيتونو سره سمون ولري.

لاندې يو حکايت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

حکایت

وايي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې يو سوداګر و چې د هندوستان تجارت يې کاوه. يوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه يې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او د ګاڼو فرمايش ورکړ. سوداګر يو طوطي هم درلود، له هغه څخه يې هم پوښتنه وکړه: « تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي و ويل: «کله چې د هندوستان له پلانکۍ سيمې څخه تيريدې، هلته يو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوندکوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتيا او سلامتۍ احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال يې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګرانبيه سوغاتونه يې خپلې کورنۍ او نورو ته واخيستل او د بېرته راتګ هوډ يې وکړ او د خپل طوطي له فرمايش سره سم د هغې سيمې ځنګله ته ورغی او هلته يې د طوطيانو يو لوی سيل وليد.

سوداګر د طوطيانو سيل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام يې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصوير

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه را ولوید او مړ شو. سوداگر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنگه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېرخپگان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته وویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه «زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداگر وویل: «هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمدلاسه په رپېدو شو، په ځمکه را ولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداگر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانگه کښېناست.

سوداگر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي وویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنگه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطی

زما خپلوانو عملاً ما ته وښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداگر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلی کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. اوس

نو د خدای په امان!» دا خبره یې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته یې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره یوځای شو.

په ټولګي کې فعالیت

- له زده کوونکو څخه دې یو کس نورو ته یوه کیسه ووایي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کیسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه یې واخلئ.
- په خلکو کې د کیسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلې کورنۍ له غړو څخه د کیسو پوښتنې وکړي ، هغه دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

دریم لوست

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوریدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاریخ څخه دمخه دورې او د پخوانیو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د یوه ملت هغه ارمانونه چې تاریخ، اسطوره، خیال او رښتیا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماســي شعر د یوه ملت تاریخ، هېلو او آرمانونو ښــکارندوی دی یا په بله وینا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خیالي کیســو تاریخ دی. دغه ډول حماســي شعر څو اړخیزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اســطورو، د پهلوانۍ له افســانو، تاریخ، فولکلور، د ښو ونیز مذهبي حکایتونو، اخلاقي او فلســفي نظریو او د حیواناتو له داســتانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلولیو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماســي نظمونه سربېره پر دې چې د یوه ملت د قهرمانانو، زړورتیاوې، جګړې، مدني ځانګړتیاوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثیل او بیانوي. همدارازکېدای شــي حماســه د یو ملت د تمدن د یوې برخې او یا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځینې نورې ځانګړتیاوې

۱ـ حماسي شعر د قومي، توکمیزو، ملي قهرمانیو او جګړو بیانوونکی دی.

۲ـ په حماسي شعر کې خاروي عجیبه او فوق العاده پیاوړتیا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سیمرغ زال روزي. د عطار منطق الطیر حماسي او عرفاني شعر کې سیمرغ پیاوړې رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د یادولو وړ دی.

۳ـ په حماسي شعر کې دارویي بوټي فوق العاده رول لري.

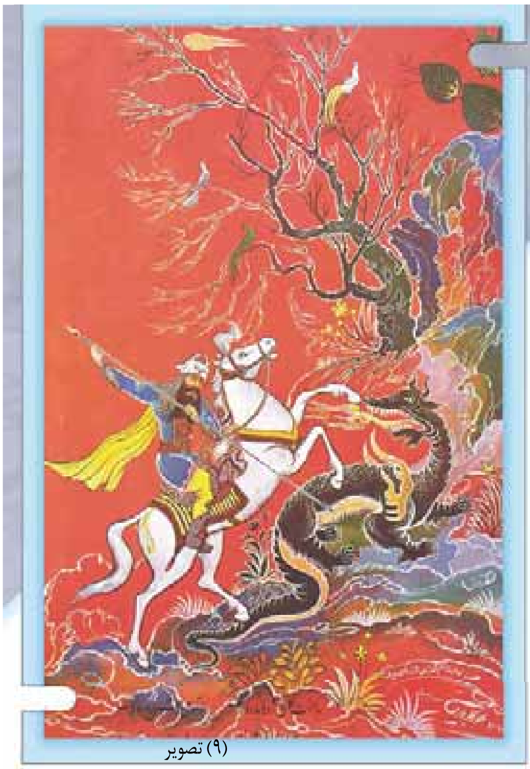

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خيالي موجوداتو څخه وي، لکه: ديوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خيالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفنديار په خپلو «هفت خوانونو» کې ښامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ويونکي زموږ د ټولنې په بډای فرهنګي حوزه کې زيات ليدل شوي دي، مثالونه يې د سومري ګيل ګيميش، د هنديانو مها بهارت، په اوستا کې مهريشت او زامياديشت او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فريدون تر ژوند پورې او طوسي اسدی، ګرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤيد شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالعلای بلخی شاهنامو کې دغه ټکی ليدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شيرينو او په ترکي ژبه کې د ګوراوغلی مشهور حماسي داستان د يادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنيز او لرغوني فرهنګ يوه برخه ده؛ خو د راډيو تلويزيون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دودکم شوی دی، مګر په تېرو دورو کې د شاهنامې لوستل زيات دود و.

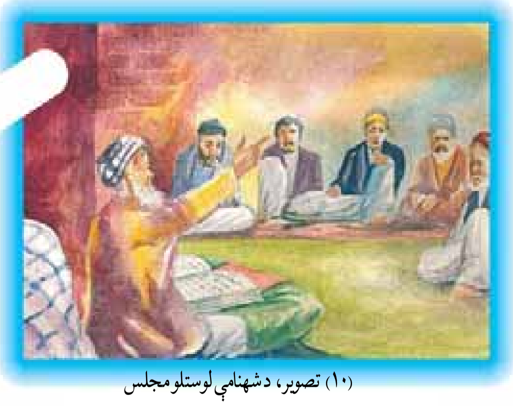

(۱۰) تصوير، دشهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زيات درلود. په يوه ځای يا کور کې به راټولېدل او يو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به يې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مينې سره اورېدل او له هغو به يې خوند اخيسته.

لکه چې وويل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زياترو يې، حماسي او رزمي بڼه

درلوده چی زموږ د هېواد د سترو شخصیتونو او مشرانو د جګړو او اتلولیو د تاریخ بیانونکي و او خلکو به يې اوریدو ته ډېره مینه درلوده. دلته به د شهنامې یوه وړه ټوټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگر باره اسپان ببستند سخت   به سر بر همی گشت بدخواه بخت
به کُشتی گرفتن نهادند سر   گرفتند هردو دوال کمر
سپهدار سهراب و آن زوردست   تو گفتی که چرخ‌بلندش ببست
غمی گشت رستم بیازید چنگ   گرفت آن سر و یال جنگی پلنگ
خم آورد پشت دلاور جوان   زمانه سرآمد نبودش توان
زدش بر زمین بر، به کردار شیر   بدانست کو هم نماند به زیر
سبک، تیغ تیز از میان برکشید   برِ پور بیداردل بر درید
بپیچید سهراب و پس آه کرد   ز نیک و بد، اندیشه کوتاه کرد
بدو گفت گر زانکه رستم تویی   بکشتی مرا خیره بر بد خویی
ز هر گونه بودم ترا راهنمای   نجنبید یک ذرّه مهرت ز جای

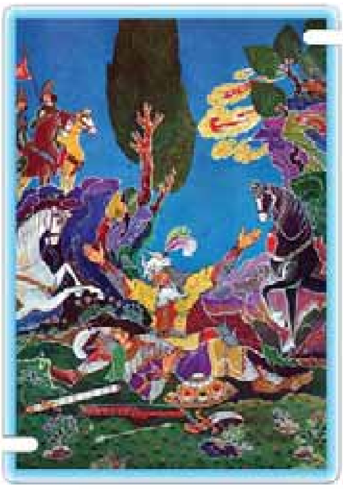

(۱۱) تصویر

کنون بند بگشـــــای از جوشنـــــم   بـرهـنه ببـیـن ایـن تـن روشـنـم
بــــه بازوم بـر مُهــــــرهٔ خـود نگـر   ببین تا چه دیـد ایـن پسـر از پـــــدر
چـــو بگشاد خفتان و آن مُهـــره دید   همـــه جامه بر خـــویشتن بـردریـد[۲]

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نوروته دې ووايي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو اوږدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې ځوبیتونه موزده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکې ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

د لومړي څپرکي لنډيز

اسطورې، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پيړيو په اوږدوکې د عاميانه فرهنګ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پديدو کې د وګړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خيالي کيسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنيو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يې محتوا لري.

کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

دویم څپرکی

ولسي ادبیات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه ادبیاتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاریخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوندکې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په ګټو، مزایاوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپیر او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

(۱۲) تصویر، د نورستان ښکلی طبیعت

ځلورم لوست

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنيزو ادبياتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبيات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طريقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بيانوونکي دي چې ځانګړې اهميت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنيو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډيو ويونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ويل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په ياد لري او له يوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډيو د عوامو خلکو له طبعي څخه سرچينه اخيستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري، کله مينه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنيز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکاميو په وخت د درد او سوز بيانوونکي وي او ځينو نورو يې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځينې اړخونه بيان کړي دي.

لاندې يو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلونه ډېر درسره راوړه   زه د اور بل د پاسه چتر جوړومه
اصيل ګلاب راڅخه ورک دی   کم اصل ګل که بويوم ډک دي باغونه

گلابه دا قدر دې بس دی   چې جینکۍ دې په اوربل کې گرزوینه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه   زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصویر

آشنا مې نوی سوداگر دی   په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړینه
په لویو غرو د باران شور شو   ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

د کشمالو به دې باغوان شم   چې هر سهار دې په وړیا د یدن کومه
ګلان دې ټول له تا قربان شي   ته کشمالی یې نور سلام درته کوینه
یادې په خوله کې کشمالي دي   یادې د عطرو په چینه لمبلي دینه

(۱۵)تصویر، د پغمان ګلونه

(۱۶) تصویر، د پسرلی ګلونه اوسیند

غاټول به ټول امیل به جوړ کړم   د یار دپاره یې په غاړه ګرځومه
یا د لاله په ګل شبنم دی   یادې د مخ په ستارو خولې راځینه
مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي   دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصویر

ګلاب له اصله شهزاده دی　　رامبېل چامبېل يې نوکران نيولي دينه
زما جانان ګل د ريحان دی　　پاس په آسمان دی ملايکې يې بويوينه

(۱۸)تصوير، د مرسل ګل

(۱۹) تصوير، غوزان (چارمغز)

ستا د ښايست ګلونه ډېر دي　　خولې مې تنګه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولګي کې فعاليت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولګيوالو ته دې ووايي.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه کول له ټنګ ټکور سره همغږي لري که نه؟
- لنډۍ چا ويلي دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د زياتو لنډيو د زده کولو په خاطر د کور له غړو څخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

پنځم لوست

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په لیکنه کې کارول کېږي. یو شاعر یې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثیل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنایه به عَدُو   ضرب شمشیر ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې دکنایې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجیه شوی وي د تورې ګوزار هغه تاثیر نه لري لکه چې د ضرب المثل ګوزاریې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړیو، پېړیو تجربو پایله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکي افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنۍ پدیدې د خلکو په منځ کې اوږد تاریخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توږل شوي، بدلون یې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپیر

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ویونکي فکر پکې په غیر مستقیم او کنایي ډول وړاندې کېږي. یعنې د ناڅرګند هدف لپاره کارول کېږي او موخه یې د الفاظو ښکاره او مستقیمه سپړنه نه ده. د بېلګې په ډول: « چې نه سیخ وسوزي، نه کباب» د سیخ او کباب له سوزلو ربښتیني معنا څخه یې موخه نه ده، بلکې د یوې پېښې پر دواړو خواوو باندې د ستم او تیري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ویونکي موخه د حقیقي معنا بیانول دي. د بېلګې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ویلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنګ یې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلګې په ډول راوړو:

متلونه

کوږ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچی ته ورته دی.

پښې له لیمڅي سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چیچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو وابنه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وایي:

کوهي مه کنه د بل سړي په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښیار دښمن ښه دی.

هوښیار دښمن به دې لوړ کړي.

په هر کار کې مشورت بویه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگیوالو ته ووایي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځینې ژوند او د وینکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو ویلو ته ووایي.
- د خلکو په ورځني ژوند او د ویونکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو وراندې کول څه اغیزې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړوڅخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

د دويم څپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او بڼو بيانوونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بيتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بيلتون او د وطن دوستۍ محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

دریم څپرکی

جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

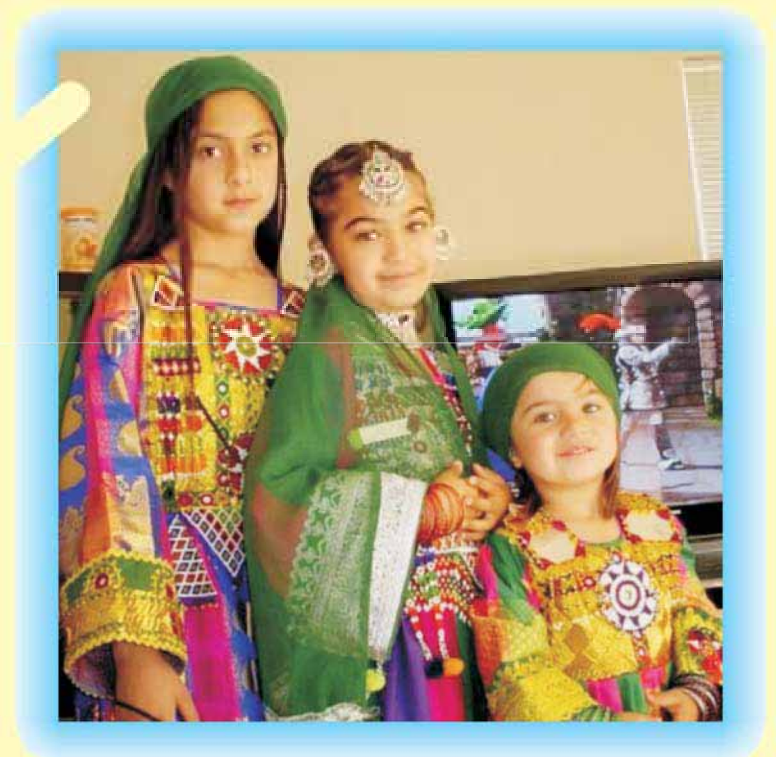

(۲۰)تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولایت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کلیو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سيمه ييزو او اقليمي شرايطو له مخې له يوې سيمې څخه بلې ته توپير لري.

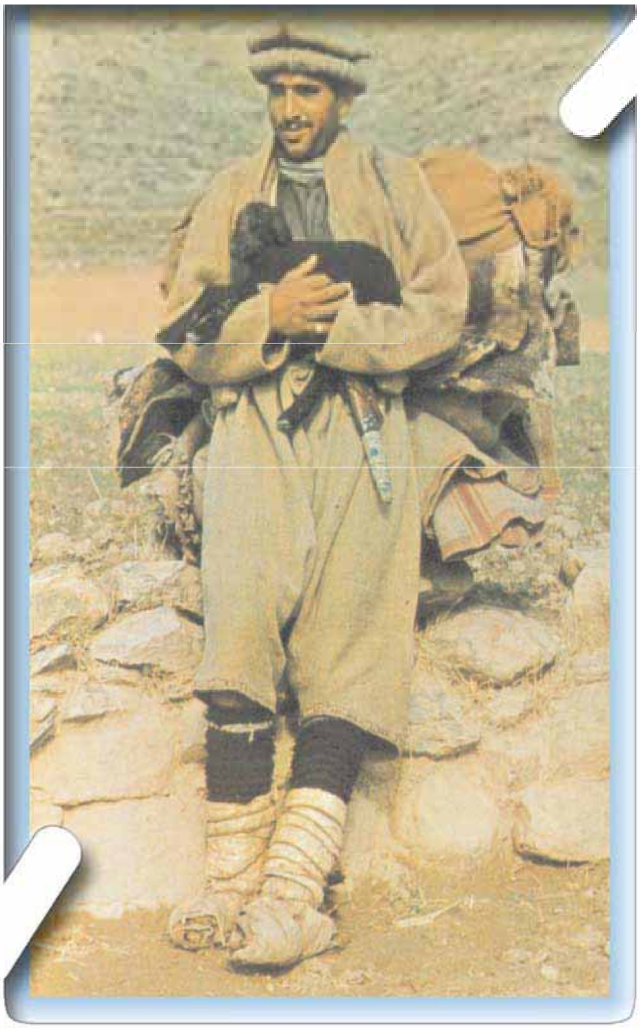

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصوير

د بېلګې په توګه پښتانه په کليو کې پټو، څپلۍ، کميس او پرتوګ، لونګۍ او واسکټ اغوندي.

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډۍ)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي، اغوندي.

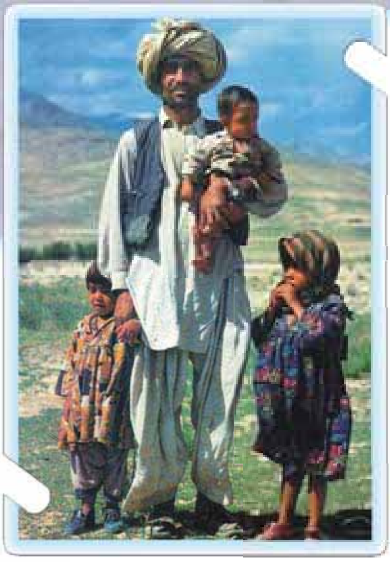

(۲۳) تصوير

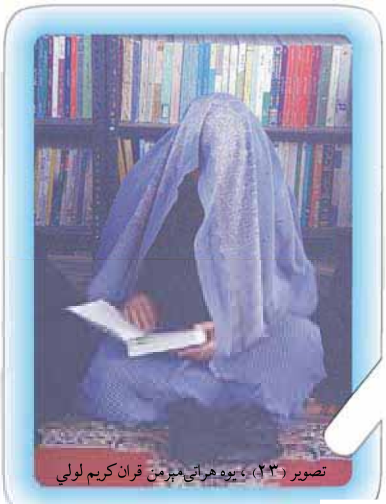

تصوير (۲۳) ، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکر) او چکمن دود لري. اوزبېکان او ترکمنان ګوپيچه، شلوار، چپن، قاقمه، موزې، ماسۍ اغوندي او په پښو کوي يې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(٢٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپیر یو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کمیس او پرتوګ، واسکټ او لونګۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

( )

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې ګلدوزي کمیس او لوی پرتوګ اغوندي او په ځینو سیمو کې ورسره د پایڅو په برخه کې ښکلي ګلدوزي شوی (پوچي) هم په پښو تړي.

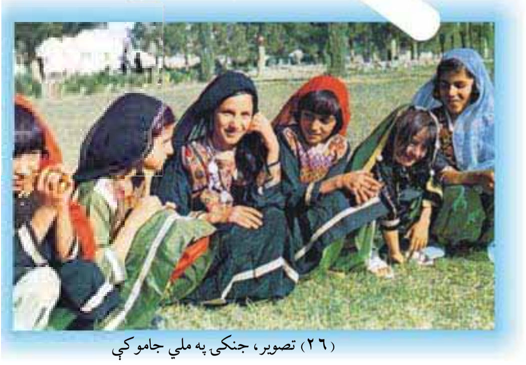

(۲٦) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

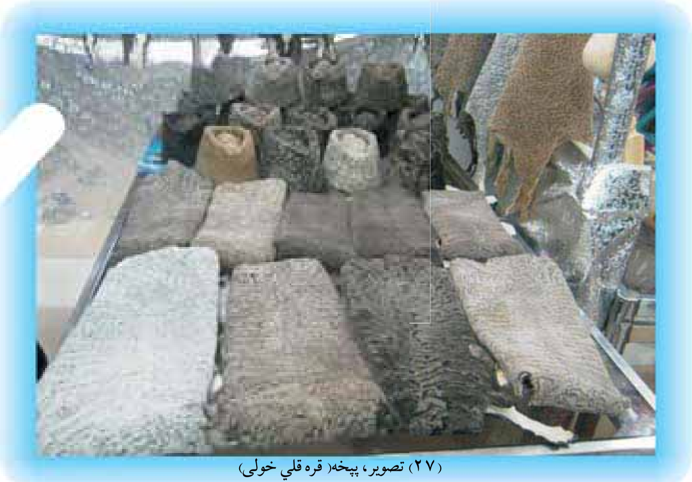

(۲۷) تصویر، پېخه(قره قلي خولی)

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داد اخستلو په حال کې

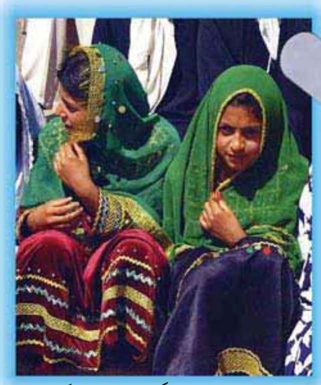

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

د ښاري خلکو جامې

د کابل ښــار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامــې عبارت دي له: کمیس، پرتوگ، پټو. خو ښــځې گلداره کمیس او سپین پرتوگ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) پــه نامه کمیس او د ښــوونځیو او مدرســو نجونې ځانگړې کالي، ســپین ټکري، هلکان کرتی او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارینه، ښــځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشــنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانگړو مراســمو کې گلدارې او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډولونه به یې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانگړتیاوې په گوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کالیو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سیمو د ځانگړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د پخوانیو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولگي ته راوړي.

اووم لوست

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟

د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

د ناوې او زوم د نکاح جامې

(۳۰) تصویر، د واده جامې

د نکاح د تړلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي، چې د نکاح په شپه یې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامې جوړوي او د کمیسه غاړه یې په ښکلي ډول خامک دوزي کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونګۍ، خولۍ، یوه کورتۍ او واسکټ هم د زوم لپاره تیاروي او په یوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه یو ښکلی خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورتۍ، لونګۍ، خولۍ، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې بړدي او د ناوې د وړلو له مراسمو څخه مخکې د سیمې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځینو سیمو کې یې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېږه کور ته د وړلو په وخت د ناوې کالي سپین وي او سپینې جامې په نیک فال نیسي، څو ناوې نېکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توګه لوی وي او ناوې یې سرتر پایه پوښلې وي.

د زوم کورته د ناوې د وړلو په وخت کې شین رنګی شال د ښه نیت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو یې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۱) تصویر، د ناوې

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتیاوو په برخه کې خبرې وکړي.

(۳۲) تصویر، ترکمنه نجلۍ د واده جاموکې

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیرونه ووایئ.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سیمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زيات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښوولو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېډ يا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پوليسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېډ په ډول تېرېږي. د ښوونځيو زده کوونکي هم له ځانګړو کاليو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصویر، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

دکوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې يې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت گڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د ويار نښه گڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چپنې، جېلکې، پگړۍ، ، پرتوگ او گلدوزي شوی کميس اغوندي.

(۳۵) تصوير ، دپوهنې زده کوونکي

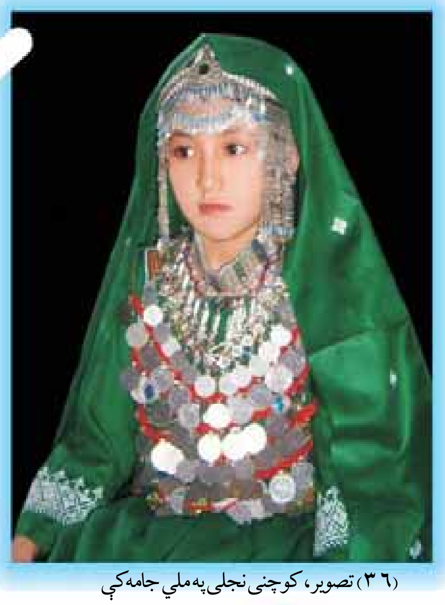
(۳٦) تصوير، کوچنی نجلی په ملي جامه کې

(۳۷) تصوير

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماوو په نظر غوره کار دی.

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مرا سموبهیر

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کښنو لو په حال

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه څنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

خولۍ پر سر کوي چې هغو ته عرقچيني وايي. دغه خولۍ کله له ټوکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت کې د جامو د ټوکر رنګونه زیاتره نيم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې ليکي.

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان د کورنۍ د باغ ښکلي ګلونه دي چې ټول خلک ورسره مینه لري او هغوی ته ځانګړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بیانېږي، لکه: د نویو زېږېدلو ماشومانو د عقیقې، د اخترونو په ورځو او داسې نورو کې.

(٤٠)و(٤١) تصویر ونه، جنکۍ او هلکان په ملی جامو کې

په ځینو سـیمو کې د کورنیو د لومړني پیدا شـوي ماشـوم لپاره د هغه نیا ځو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ برستن، کمپله، بالښت، دستمالونه او ورسره نور شیان برابروي. جامـې د یوه کوچنـي ځانګړي مجلس په ترڅ کې د نوي پیدا شـوي ماشـوم کور ته وړل کېږي.

عقیقه، اسلامي ځانګړی سنت ګڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې یوه جوړه نوي، ښـکلی کالي برابروي او په هماغه ورځ یې ماشـوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نویو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونـو پـه ورځو کې هم د ماشـومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشـومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو یو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشـران شتمن خلک د دې په ترڅ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کې نوې جامې رانیسي چې هغوی هم د اختر په خوښیو کې برخه ولري.

(٤٢) تصویر، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شریف)

سربېره پر هغو چې مخکې وویل شول په ځینو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زري ټوټو سره سینګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته یې ور اغوندي.

وړې جونې هم چرمداره او زري ښایسته کمیسونه له شین رنګه ټیکریو سره اغوندي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې ووایي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دودیزو جامو نومونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلا بېلو سیمو کې د ماشومانو جامې یو د بل سره څه توپیر لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانیو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې لیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د دریم ټولګي لنډیز

د هېواد په شمالي او شمال ختیځو سیموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، ګوپیچه او لونګۍ اغوندي. په سویلي او سویل لوېدیځو سیمو کې ګل ګنډ (ګلدوزي)شوي تارین او وړین ډېر ښکلي څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځینو شمال ختیځو سیمو کې د وړینې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سیمو کې د خلکوپا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحۍ او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکمیسونو د غاړو ګل ګنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځینې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځروکۍ شین او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپین رنګ لري.

د څادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

څلورم څپرکی

واکمني او سيمه ييزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنيز او حياتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ دځوانانو دنيکمرغۍ ځاله ده او دټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلو کې ډېر ارزښت لري او همدارنگه زده کوونکي دې د قومي جرگو ارزښت او د تاوتريخوالي دپيداکېدو لاملونه وپېژني.

(٤٣) تصوير، د (نورستان) سيمه او اداره

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیا تره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوندکوي. د هېواد په جنوبي او جنوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی او آن څو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه یي کلا کې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوندکوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګیاندې د پلار او مور تر لارښونې لاندې کارکوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خواښې او د زوی او ننګور په ژوندکې د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمد نو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریا ل کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

کلي

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنی او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(٤٤) تصویر، د نورستان د برګمټال کلي

(٤٥) تصویر، حشري کارونه

(٤٦) تصویر، حشري کارونه

کلي د نورو سپین ږیرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ویالو پاکولو، دغنمو لو، نیالګیو کښېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به یې برخه اخیسته.

په ځینو سیمو کې به څو اربابان یا ملکان د یو لوی ملک تر واک لاندې و و چې هغه به یې د مخور (سپین ږیرې) په نامه یاداوه. مخور او یا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هېواد په اسماعیلیه مېشتو سیمو کی له ملک او ارباب څخه پرته به (پیر یا شاه) و او هغه به خلیفه‌گان درلودل، خلیفه‌ګانو به د پیر په لارښوونه ټولنیزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د کورنۍ د ښېګنو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پایلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

- که د کورنۍ بنیاد نه وي، څوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنیزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلی یا سیمه ارباب یا ملک و نه لري د هغې کلي یا سیمې خلکو ته کومې ستونزې پیدا کېږي؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او یا د سیمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

يوولسم لوست

مرکه او جرګه

- مرکه او جرګه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېوادکې څه ډول تاريخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بيا په سويلي سيمو کې مرکې او جرګې د قومي او ټولنيزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري. د جرګو غړي تجربه لرونکي سپين ږيری، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، ډېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندي غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

(٤٨) تصوير، قومي مرکه

د قبيلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرګه ګۍ وايي، چې د اړتيا په وخت کې د قبيلو ترمنځ د کوچنيو لانجو د فيصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرګه ګۍ د يوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بيا د لانجې د حلولو لپاره لويه جرګه راغوښتل کېږي. د دغې جرګې غړي قاضيان، د قوم مشران، نرخيان او نور وي.

(٤٩) تصوير، قومي جرګه

په عمومي ډول مرکه يا جرګه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

١ـ جرګه ګۍ: د جرګو په دې پړاو کې څو محدود سپين ږيري ګډون کوي او د

دعوې په برخه کې یوازې خبرې اترې کوي.

۲_ د مرکې دویم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي یې د دواړو لوریو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې یو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک یې نه وي ورکړی هغې ته «نیمګړی واک» وایي.

۳_ په دریم پړاو کې نرخیان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبار لري، چې هغې ته (جرګه) وایي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فیصله کوي. جرګه د (تمیز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ستونزو د پېچلتیاوو په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن میاشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرخ او لګښت په غاړه لري.

کله چې موضوع ډېره مهمه، پېچلې او لویه وي نو د قومونو مشران، نرخیان او په مرکو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوریو پورې څه تړاو ونه لري د ستونزې او لانجې

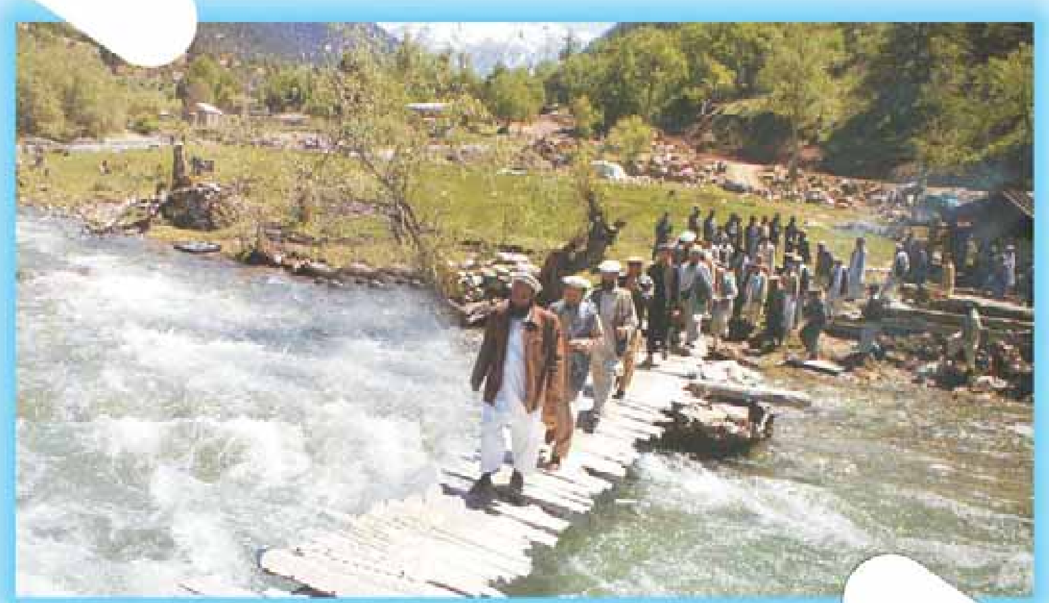

(۵۰) تصویر، د نورستان سپین ږیري او مشران د جرګې په لور روان دي.

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوریو بشپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وايي. دغه د جرګې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراګانو او جرګو ګټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لورې د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کموي او د خلکو لپاره آسانتیاوې رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونوکې دسپین ږیرو شوراګانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراګانو شتون په هغه اندازه ګټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لورې شوراګانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

لارې حل شي. که دا فیصله
د دعــوې دواړه لوري ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعوته ورسپارل
کېږي.

(۵۲) تصویر، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعالیت

- هــر زده کوونکــی دې د خپلې ســیمې د واک لرونکو شــخصیتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آیا په ځینو موارد وکې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهیت په برخه کې د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

دولسم لوست

د تاوتریخوالي او دښمنیو سرچینې، لاملونه او ماهیتونه

- تاوتریخوالی او دښمنۍ د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل ګرځي، د خلکو په منځ کې تاوتریخوالی او دښمنۍ دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعګانو ماهیت اولاملونه په ګوته شي.

۱ـ د تاوتریخوالي او دښمنیو اړونه، لاملونه او ماهیتونه

د تاوتریخوالي او دښمنیو یو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انسان تل د خپلې منفي بوختیا او رواني ستونزو د ارضا لپاره بهانې لټوي. وايي: «له بېکاره، خدای بېزاره» په ځانګړې توګه هغه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورسره مله شي، ټکرونه او تاوتریخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتریخوالی ناڅاپي او غیر ارادي دی.

په کلیو کې د تاوتریخوالي یو بل لامل د نورو خلکو د شتمنیو او ځمکو په زور غصبول دي، او یا د وچکالۍ په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نیونه ده چې

(۵۳) تصویر، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

هر کال په طبیعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځینـې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقــه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او یا د ناحقه وراثت دعوا کوي. یا له هغه ســره چې په بڼ یا ځمکه کې شــریک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتریخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتریخوالي او جګړې لامل کېږي.

دغه تاوتریخوالی په لومړی ســر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنیو بدلېږي.

خو په دې وروســتیو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصـــاد، باغدارۍ، د ښارویو روزل، ســوداګرۍ، علمي او نورې بوختیاوې لاس تــه راوړې دي او همدارنګه زموږ پــه ټول هېــوادکې چې د علم او پوهې وړانګې خپرې شــوې دي، خلک د تاوتریخوالي په بدۍ او تاوانونو پوهېدلي، نوځکه دکورنیو او قومونو په غېږ اخېســتنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لــږه اندازه او ناڅاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي ســپین ږیــرو، عالمانو او جرګــو په پریکړو او یــا د قضایي او حقوقــي مراجعو پر پریکــړو باندې قناعــت کوي او د جاهلیت دورې غیر اســلامي دودونو پسې نه ګرځي.

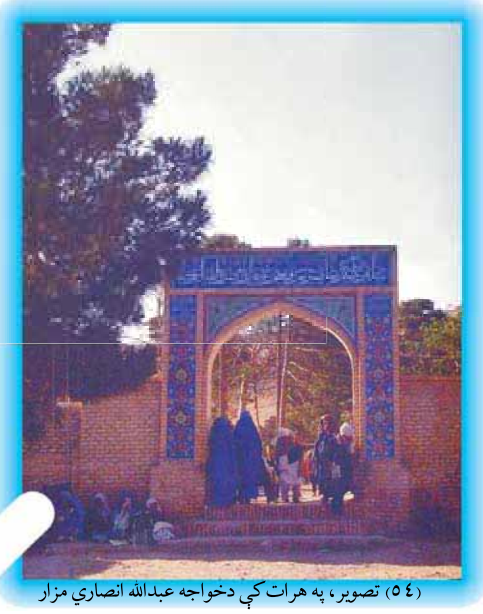
(٥٤) تصویر، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتریخوالــي او دعــواوو د رامنځتــه کېدو او لامل پــه برخه کې خواجه عبدالله انصاري(پیر هرات) داسې ویلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چیز است: از وقت پیش مي خواهند، از قسمت بیش

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتریخوالي پیل

تاوتریخوالـــی او ټکرونه لومړی له زیږو خبرو او لفظي مشـــاجرې څخه پیل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رســـېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوســـې دېګی په خوټېدو راشي له ډبرو، لرګیو او نورو توکو څخه یو د بل پرضد کار اخلي.

د بېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسیله یوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسیله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لږ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسایل کارول، ځکه له خطرناکه پایلو یې خبر وو.

په قرآن مجید کې په دې برخه کې د زغم او عفوې یادونه شوی ده چې وایي:

......و الکاظمین الغیظ و العافین عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته ښښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هیڅ یوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه یې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ویلي دي:

کـــر د ګلـــو کـــړه چـــې ســـیمه دې ګلزار شـــي
اغـــزې مه کره چې پښـــو کې به دې خار شـــي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ویلي دي، چې:

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویر ددوستۍ دونې تمثیل

(۵۶)تصویر ددښمنۍ دونې تمثیل

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د تاوتریخوالي او د هغه د ناوړه پایلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتریخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پایلې رامنځته کوي؟
- د کورنیو ترمنځ پرله پسې دښمنی کومې ناوړه پایلې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتریخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کيږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

پنځم څپرکی

استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونوځینی ښېګنې وپېژني او په هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو او صنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغونې سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

د یارلسم لوست

سمڅې او ختین کورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځایونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځینې یې ډېر ابتدایي او پخواني دي، لکه: سمڅې، غارونه، پر ستنو ولاړ کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سیمو کې دود و او تر اوسه یې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدایي د اوسېدنې ځایونه دي چې لومړنیو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

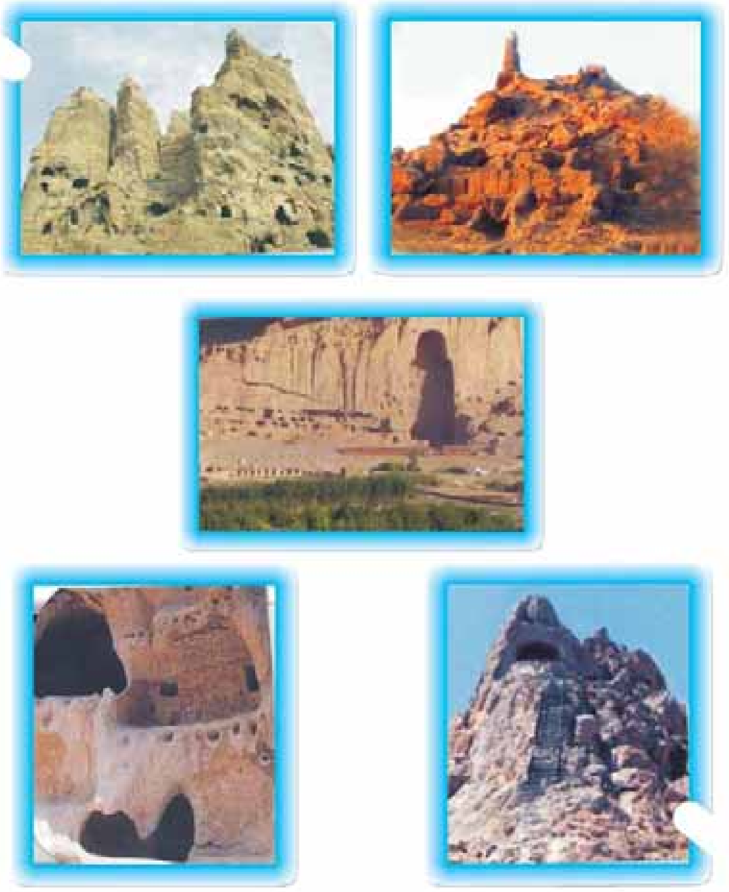

(۵۸،۵۹،۶۰،۶۱،۶۲) تصویرونه، د سمڅو ډولونه.

جوړول. دغه ابتدايي کورونه په معمولي توګه تياره، نمجن او وړې دروازې يې درلودلې چې هم انسانانو پکې ژوندکاوه او هم يې څاروي پکې ساتل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګيو پوښل شوي او ګنبدي) د ختينو کورونو جوړول يې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هريو په برخه کې معلومات ورکړو:

(۶۳) تصوير، په لرګو پوښل شوي کورونه

۱ _ په لرګيو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تيږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت يې په دستکو يا لرګيو پوښي. داسې چې لومړي دستکونه د اړتيا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته ورباندې تختې، پوزي، د ونو شاخچې، کڼکي او جارو(کيان او وابنه) اچوي او بيا ورباندې کلکه شوې ختېه (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته يې اخېړوي. هڅه کېږي دغه اخېړ ډېر هوار او داسې شيب ولري چې اوبه ورباندې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګيو ناوې د بام په څندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه دګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دايمي توګه اور بلېږي او د اور لوګي دکلونو کلونو

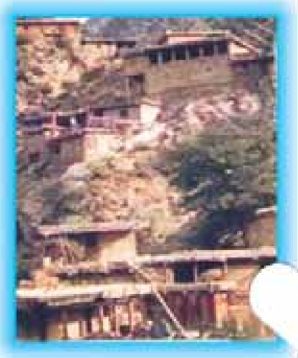

(۶۴) تصوير، دلرګو کورونه

(۶۵) تصوير، د لرګو کورونه

په اوږدو کې دکور چت لکه د قیر غونډې کلکوي.

په همدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو سیمو کې دود لري چې هلته زلزله او ورښت زیات کېږي.

په لرګو باندې د پوښل شوو کورونو چتونه کله په نقاشي شویو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترسره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې دکابل ښار او ځینو ولایتونو په زړو ښارونو کې لېدلی شو.

ځینې دغه کورونه چې شتمنو او بډایو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسی لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲_ ګنبدي ختین کورونه

د دغو کورونو د دېوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او ختو څخه کار اخیستل کېږي. چت یې په ښایسته ډول په خښتو او ختو پوښل کېږي او د لا ټینګښت لپاره یې په تشو ځایونو کې وړې تیږې او جغل ورننباسي. دغو وړو تیږو او جغل ته (آغاز) وایي.

دګنبدي کورونو جوړول یوځه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې یې مقاومت لږ وي.

د دې کورونو رواقونه په اخیر او کله کله یې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.

ختین کورونه سره له دې چې ابتدايي او ساده دي، ځینې ښېګڼې او ګټې هم لري. یوه ګټه یې دا ده چې د ګرمۍ او یخنۍ مخه په ښه توګه نیسي او د ګرمۍ او یخنۍ د نفوذ او تېرېدلو په مقابل کې ښه مانع دي.

يعنې هغه کورونه نسبت

(۶۶) تصویر ګنبدي کورونه (هرات)

دغـو کورونو ته چې نن په عصري او کانکریتي ډول جوړېږي، په اوړي کې یخ او په ژمي کې نسبتاً تاوده وي. خو دا هم د یادونې وړ ده چې ختین کورونه دکانکریتي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نیسي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د ختینو کورونو نورې ګټې او زیانونه ووایي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره ګټور دي؟
- هغه څېرې چې دکورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېګڼې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکـي دې د هغو بېلابېلـو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

شوارلسم لوست

ښېړي کورونه

- ستاسو په سیمه کې څوک په ښېړي کورونو کې ژوند کوي؟

زموږ په هېواد کې پر ختينو کورونو سربېره، ښېړي کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

۱_ کوډله (جونګړه): دغه کورونه بزګران له خسو، لرګيو او د لرګيو له خادو څخه جوړوي.

کوډلې زیاتره د پسرلي، اوړي او منې په فصلونو کې د فالیزونو، درمندونو او دښتې په آزاده هوا کې په ګنبدي یا مخروطي شکل جوړېږي.

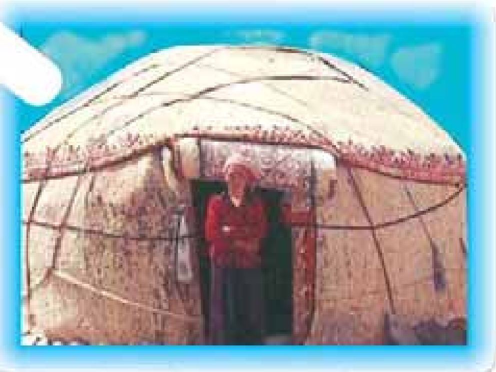
(۶۷) تصویر په لیمڅي او ګلیم باندي پوښل شوی جونګړه

۲_ ښېړه: ښېره هم له تاوشوو (منحني) ډوله خادو څخه جوړېږي. دیوالونه يې له مزو، مزرو او یا له کڼکي څخه جوړوي او سربې په پوزي، کڼکي، خسو او اغزو پوښي او ګلیم یا لمڅی پرې غوړوي.

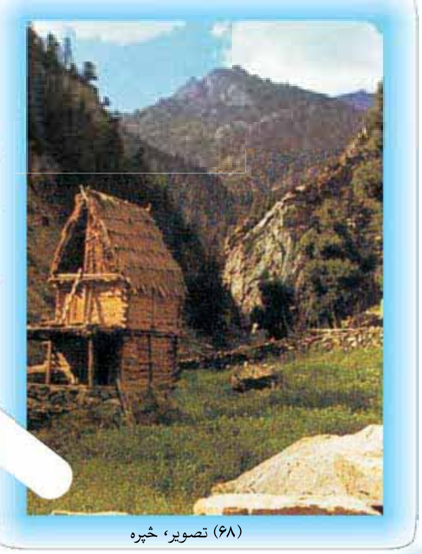
(۶۸) تصویر، ښېره

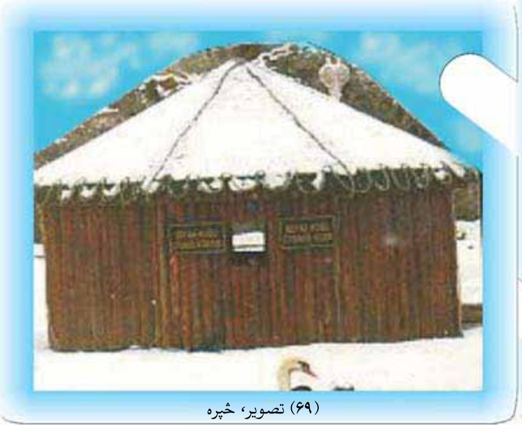
(۶۹) تصویر، ښېره

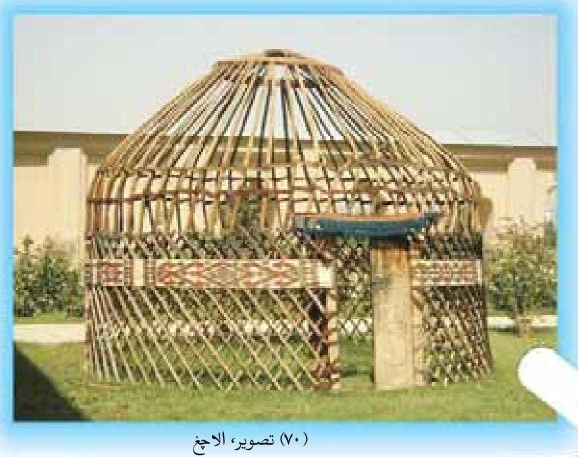
(۷۰) تصویر، الاچغ

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورڅخه جوړوي له کږو شويو خادو، ليمڅي، تغر او له داسې نورو څخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډي او پورتنی څوکې يې په ګنبدي ډول سره يو ځای کوي او ترې او شا او خوا يې پوزی د ديوال په ډول دروي. سر يې هم په پوزي تغر او ليمڅي پوښي. دننه او بهرنی برخه يې په (کشيده ګليم) او په زونديو ښايسته کوي.

۴_ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو ګرځنده کور دی چې له تورو او کلکو تو کرانو څخه جوړېږي او په ټينګو او کلکو رسيو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

يادښت: د کوچيتوب فرهنګ او دود، همېشنی مسافرت او ګرځېدل له يوې سيمې نه بلې سيمې ته او په کېږديو کې ژوندکول زموږ کوچيو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

(۷۱) تصوير، کيږدی

۵_ خرګاه: يو ډول لويه کېـه (کېږدۍ يا خيمه) ده چې له ليمڅی څخه جوړېږي.

زموږ قرغز هېوادوال يې په پامير (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرګاه د هغوی د استوګنې دايمي کورونه دي.

۶_ خيمه: خيمه هم د ګرځنده کوټې يو ډول دی چې په آسانی سره درول کيږي او په

آسانۍ سره ټولېږي. خيمه له جيمي او نورو ډبلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسيو باندې په هغو لرګينو يا اوسپنيزو موږو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول يې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه په بانډو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځينې وخت په کليو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷ـ د لويې جرګې خيمه: يوه لويه خيمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د افغانستان دوديزه (لويه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته يکې لوی دولتي، ملي او بين المللي کنفرانسونه داير شول.

(۷۲) تصوير، د کابل په نړيوال کنفراس کې د هيواد ولس مشر د او يا هيوادونو بهرنيو چارو وزيرانو سره

په دې وروستيو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانيونو او بهرنيو ميلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

(۷۳) تصوير، د لويې جرګې خيمه

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د څېرې کورونو ښېګڼې ووايي:

پوښتنې

- د څېرې او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه څېرې چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د څېرې او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشـــرانو څخه د څېـــرې جونګړې او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

پنځلسم لوست

غوجلې

- تاسو کله د ځارويو غوجل ليدلې ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه ځاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره يې تل له غوجلو څخه ګټه اخيستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کټاره دار، ښپرې، توله، آغيل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې يادېږي، په لاندې ډول د هر يوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ ـ شپول: له تيږو څخه جوړه شوې محوطه ده چې په کليو او بانډو کې د ځارويو (پسونو او غويو) لپاره جوړېږي.

د ځارويو د شمېر په اندازه په دايروي ډول تيږې د يو او يا يو نيم مترو په اندازه يوه د بلې د پاسه ږدي او د تيږو ديوال جوړوي چې په دې کې له تيږو څخه پرته نور هيڅ ډول مصالې لکه ختې، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

(۷۴)تصوير

د ننوتلو او وتلو دروازه يې هم له تيږې څخه جوړېږي او سر يې طبعاً خلاص وي.

۲ ـ سمڅ : د وريو او وزګوريو (ورغميو) غوجله ده. د لويې تيږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دريو خواو ته يې د تيږو ديوال جوړوي. څرنګه چې توله په لږه ساحه کې جوړېږي، ځينې وختونه يې سر په کنکو

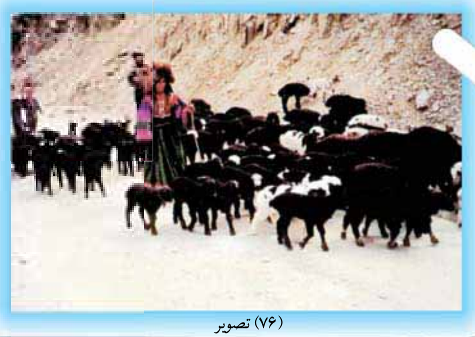
(۷۶) تصوير

او لښتو باندې پوښوي.

۳_ څپره: په هغو سیمو کې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغې Erghai، څيړۍ او نورو څخه څپره جوړوي او د غوجلې شاوخوا ورباندې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له څپرې جوړوي او سرېې پرانستې وي.

۴_ غوجل:غوجل د څارویو سنتي او پخوانۍ غوجله او د ختو کوټه ګۍ ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنۍ سورۍ نه پرته نورې کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغو کې وابښه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نر جنګي او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

(۷۵) تصویر

۵_ اسطبل (**چوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موږی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موږی وایي.

۶_ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلۍ او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې یوځایي ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې څرول (پو ول) او چاغول.

۷ - کتاره: د دې غوجلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوړي په فصلونو کې د ښارويو د ساتنې لپاره جوړوي. کتارې د ونو له وچو لرگيو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځينې اړوندې نکتې.

کلـه چې له ښارويو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سـره خامخا د پړانگ، شرمښ او د ښارويو د داړلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کيسې ويل کېږي.

د هغه داړونکي لېوه کيسه د خلکو ياده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخـه يې گټه پورته کړې او د پسـونو غوجلې ته ور ننوتلی، يو پسـه يې خوړلی او نورې يې زندۍ کړې او وژلي وو، بيا يې د خولې ا و غاښونو په واسطه راکښلي يو پر بل يې انبار کړي او د هغوی په سـر په آسانۍ سـره ختلي او توانېدلی و چې د غوجل سوري څخه ټوپ و وهي او وتښتي.

پورتنـۍ ښرگندونې د سـاده او دوديزو غوجلـو په هکله وې چې په هغـې کې د ښارويو پاکوالی او نظافت او روغتياسـا تنه ډېره کمه رعايت کيدا ی شي. خو نن ورځ په زيا تره سيمو کـې لويې طويلې جوړېږي چـې په هغې کې هم د طويلو او ښارويو پاکوالی او نظافت په ښـه ډول سره په پام کې نېول کېږي او هم پکې د ښارويو د خوړو کيفيت گټور او صحي وي چې د مالدارۍ يا د ښارويو د فارم په نامه يادېږي.

(۷۷) تصوير، د غوبانو فارم

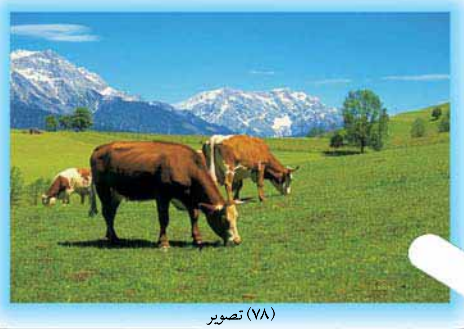
(۷۸) تصوير

(۷۹) تصوير

زموږ په ادبیاتو کې شـــاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شـــرمښ او مېږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې یې په لاندې ډول دي:

په دری ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت　　　پای موسی آبله شد نعل ریخت»
«ترحم بر پلنگ تیز دندان　　　ستمگاری بود بر گوسفندان»

(۸۰) تصویر پړانګ

پر غاښور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

او یا دغه متلونه اومقولې:

میـــش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالـــت) مېږه او لېوه په یوآخور اوبه څښي.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

(۸۱) تصویر، مېږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نومونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خېل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلې د څارویو د ساتنې لپاره ګټورې دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکـــي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ســـاتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختماني او معمارۍ فرهنګ یو ډول تمثیلوي.

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسرای (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په ګران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د سا تنې لپاره لوړې کلا ګانې او ماڼۍ جوړولې.

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو اوکوچنیو کلاګانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه یې د یوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه ځخه ګټه اخېستل کېږي.

(۸۶) تصویر، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځې چاونۍ

ځینې کلاوې د پاچاهانو، دولتی اراکینو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاو ځخه د ساتلو په موخه هلته کښېناستل. دغه برجونه دایروي شکله او د کلا له نورو دیوالونو ځخه یې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا څاري او دښمن په آسانۍ لیدلی شي.

(۸۷) تصویر، د اختیار الدین کلا (هرات)

(۸۸) تصویر، د بُست کلا او طاق

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

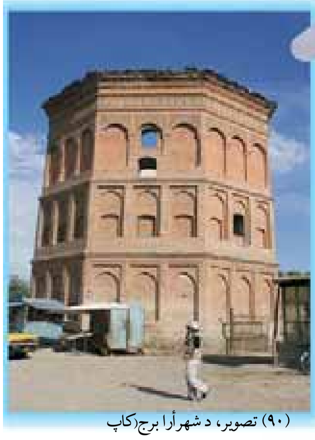

(۹۰) تصویر، د شهرأرا برج(کاپ

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاګانو بېلګې په (بلخ، کابل، غزني، ګردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلاګاني دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینګ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چاړواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنګ ستري نبناني دي.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنګ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزګران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزګران او کروندګر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توګه ترې ګټه واخلي؛ څرنګه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوی سرې په پرتله ډېرګټوردي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیوکې بزګران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه ګټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

جوړې شوي او نقاشي شوي دي او د دیوال په دننه برخه کې یې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخونې د ځانګړو معمارانوله خوا جوړېږي. په تېره باندینۍ مخه او نقاشي یې یوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.

د یادونې وړ ده چې د کوترو مالکان یوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخوا کې یې موجودې وي نورو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتیاوې بیان کړئ!
- کوترخونې څه ګټې لري ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاریخي کلاګانو په هکله چې په خلکو کې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او له ځان سره دې راوړي.

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لري؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.

دغه ځایونه د تاریخ په اوږدوکې د خلکو د ټولېدو او د کاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلو څخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونو څخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.

دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معماریو په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

ښایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي .په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غونډې د وسایلو امکانات اوآسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخا ته او آذان به یې کاوه چې غږ یې هرچا ته ورسېږي.

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې سارى نه لري، دولس منارونه لري.

د یادونې وړده چې جامع جوماتونو دکاشي کارۍ هنر او صنعت لاښکلې کړې دی.

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو د تولېدو مرکزونه وي زیا تره د ښارونو په شاوخواکې جوړ شوې دي چې په دغه ځایونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځینې عیدګاه جوماتونه ښکلې او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور یې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه را تاو شوي وي. خلک د عیدګاه جوما تونو په انګړکې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه یې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکی ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه ادا کړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا اود هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

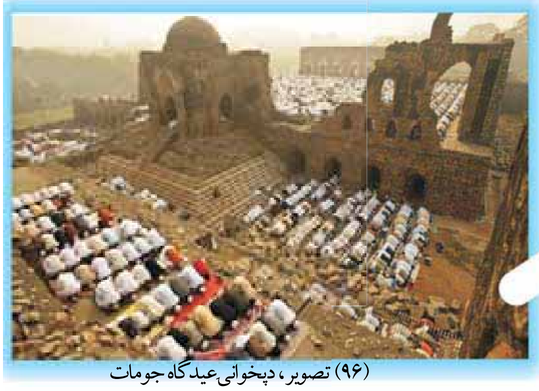
(۹۶) تصویر، دپخوانی عیدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترڅنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرۀ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.

د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخیصتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایی او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او دهندوستان د سیسرام په ښارکې دشېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې .

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې ښځه یوهم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو اومسافرو له هغه ښځه ګټه اخیسته. له یوه رباط ښځه تر بل رباط پورې به منزل په پښو یا د څارویوپه شا وهل کېده. رباطونه د لارو په سر اوغیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي اوشپه پکې تیره کړي.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

دخلکو د تولېدو د ځایونو له جملې ښځه یوبل دکاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میروکې د لارو پرسر جوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تیرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګر لري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی څاروي د کاروانسرای په بېلوساحوکې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ دهېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو دسیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشــرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

اتلسم لوست

کاشي کاري

په پخوانیو وختونو کې دکاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو سیمو کې دود درلود؟

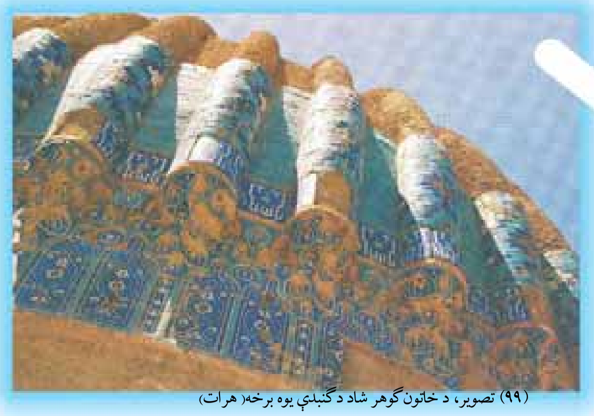

(۹۹) تصویر، د خاتون ګوهر شاد د ګنبدې یوه برخه(هرات)

کاشي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هیواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاریخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بېلګې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې لیدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

زموږ د هېواد د ځینو جوماتونو یوه ځانګړتیا په هغو کې دکاشي کارۍ د هنر اوصنعت کارول دي چې ډېر ظریف، ځلا لرونکي او ښکلي کار پکې شوی دی. د هرات جامع جومات او په مزارشریف کې د شاه ولایت مآب روضه یې غوره بېلګې دي.

(۱۰۰) تصویر، د باغ بابر مرمرین جومات(کابل)

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تیموریانو د دورې د اسلامي معمارۍ یوه ځرګنده، غوره او ښې ساري بیلګه ده چې نړیوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمینو ماڼیو کاشي کارۍ له باندني ښلورو اړخونو ښخه تر سترګو کېږي. دننه دیوالونه او منارونه يې هم کاشیو پوښلې دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او ښارنې ته اړتیالري.

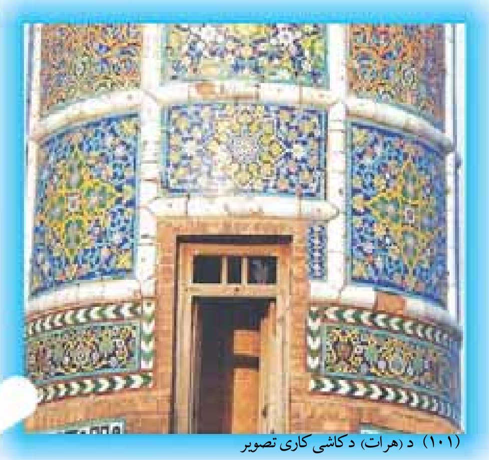
(۱۰۱) د (هرات) دکاشی کاری تصویر

د هرات له جامع جومات ښخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوې دي. د هغو له جملې ښخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پیر هرات) آرمګاه او نورو ښایونو کې کولی شو چې نومونه يې واخلو.

زموږ په هېواد کې د کاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په ښنګ کې د تاریخي ودانیو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې د کاشي کارۍ

(۱۰۲) تصویر، باغ بابر (کابل)

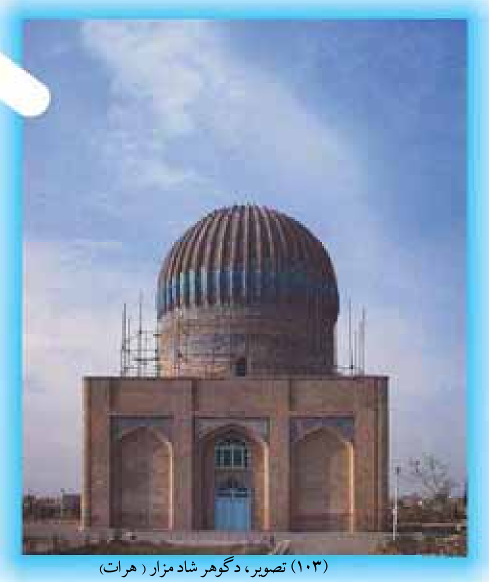
(۱۰۳) تصویر، دګوهر شاد مزار (هرات)

او کاشــي جوړولو یوه اداره او کارخانه شــته چې له یوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشــیو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشــي کارۍ د ارزښــتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژونــدی کولو، پراختیا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لــري. په هرات کې (د تاریخي ودانیو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د تولید ټولې چارې د توږلو، تنظیم او کاشي ګانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشــي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د(منظرجهاد) د ثلي بیرونۍ خوا کاشــي کاري ده چې په دې وروســتیوکې زموږ د ګران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه د ساتنې په نیت جوړه شوی او د ډېرو شهیدانو نومونه په کې لیکل شوي دي.

د دغه ماڼیو او کاشــي کاریو صنعت شتون زموږ د هېواد تر ټولو نفیس ترینو فرهنګي نښو ویاړلې بیلګې ګڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولایتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصویر، دکاشي لوښي

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنگان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نومونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زمـوږ په هېواد کـې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویـو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشـي کارۍ صنعـت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

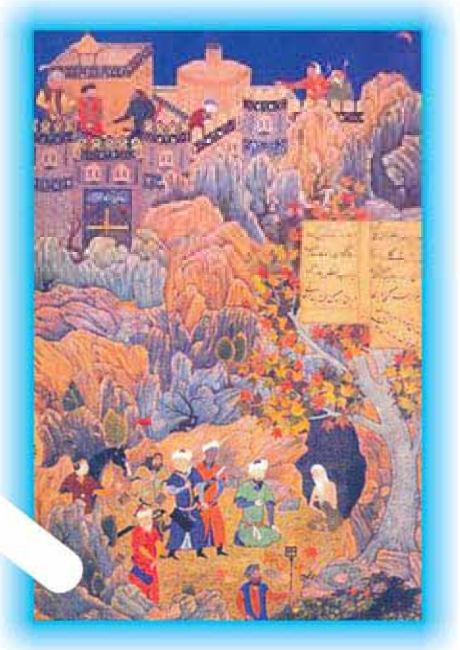

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

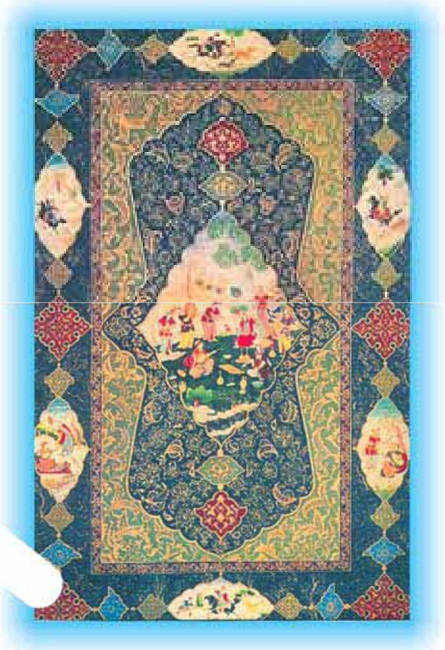

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانو څخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

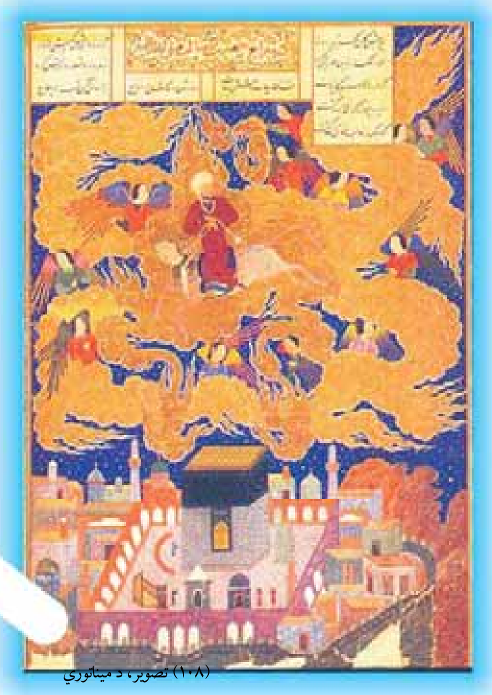

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

په معاصره دوره کې میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسو او دکنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانو کې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

استادکمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتورۍ د مدرسې بې سارې استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوي.

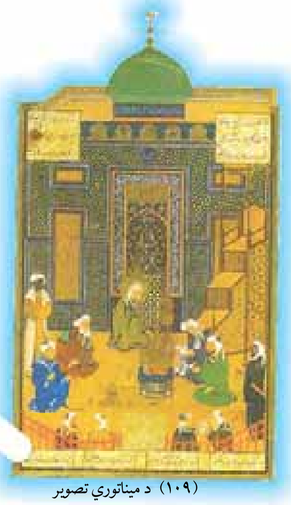

(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه دکاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لېدل کېږي. استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی ګڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وايي:

اگر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاگر رسم نگارستان بهزادم

زموږ دهیواد د میناتورۍ د هنر بېلګې

د میناتورۍ هنر زموږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډیره برخه د زیاتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترڅنګ کې د زرنګارکور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی اوپه نورو ځایونوکې شتون لري.

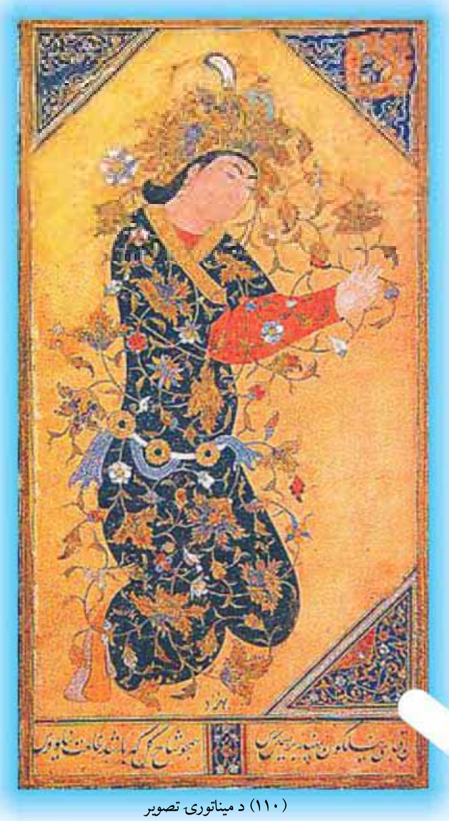

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

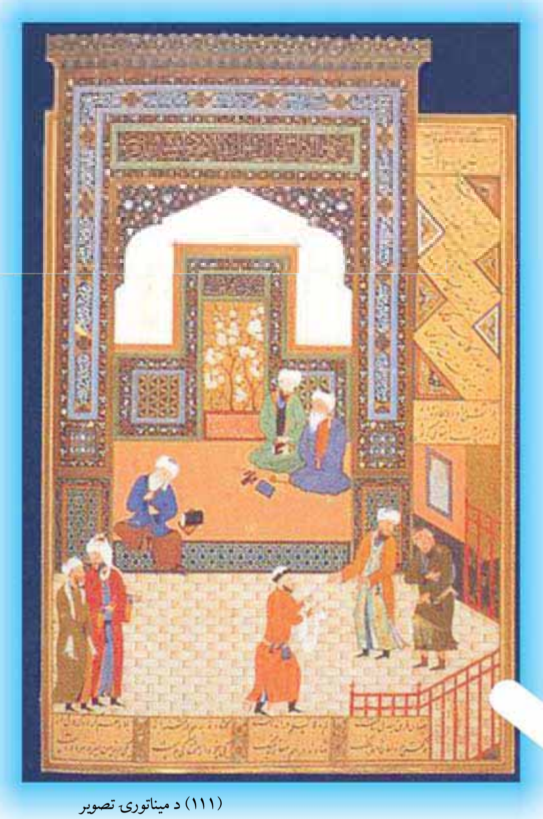

(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتورۍ د هغو آثارو نمونه واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي،

پوښتنې

- «سنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده اوکوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتورۍ په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنګ پېژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې خښتي کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کنډکو له خښتو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کنډکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کېږه، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

شپږم څپرکی

په سیمه او په هیواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی
دمعلولیت سبب گرځي. همدارنگه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد
کې که څه هم آسانتاوې رامنځته شوې دی خود وسایطو په ذریعه د لوگیو، آوازونو او په پایله کې د
ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب گرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند
چاپېریال نه ککړېږي؛خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

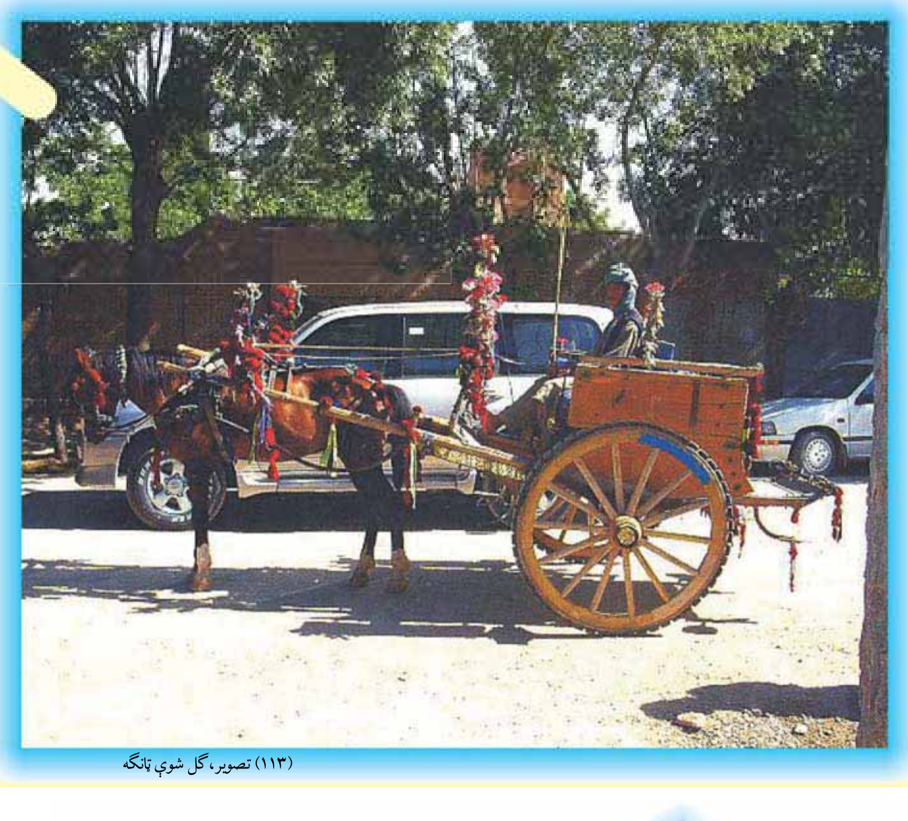

(۱۱۳) تصویر، گل شوې ټانگه

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوې ټکنالوژی له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګودرونو څخه د مسینو او ختینو اوبو ډک دیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سړيو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځيني کليوال شاوخوا شل کيلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلې منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتيا وړ لومړني توکي لکه چای، بوره، وريجې او نورشيان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځايونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسيله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي اوپياوړي متې لري. دوی غنم، جوار، وربشې، شفتل اونوري غلې دانې راټولوي، ګېډې ترې ترې او په اوږو او شا يې درمندونو او يا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږ غيرتي او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارينه وو سره تل ملګرې اومرستندويه دي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بيان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسيله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زيانونه لري؟
- په هغه سيمه کې چې تاسو ژوند کوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کورته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې وليکي، او ټولګي ته دې راوړي.

یو ویشتم لوست

په لومړنیو وسایطو سره لیږد رالیږد

- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوندکوئ د بار لېږدونه دکومو وسایطو په وسیله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتیا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د یوې لومړنۍ اودایمي مهمې اړتیا په توګه په بیلا بیلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هیواد کې له یوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسیلې موجودې دي؛ د بېلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګینه، جاله (ټل) د سیند اوبه او کوتره دلته یادولای شو.

۱ _ چګینه

د بار د لېږدولو یوه واسطه ده چې د غنمو سترې، وابښه او نورې غلې د لوکولو او رېبلو څخه وروسته یې د کروندې څخه د درمند یا ترکوره پورې لېږدوي.

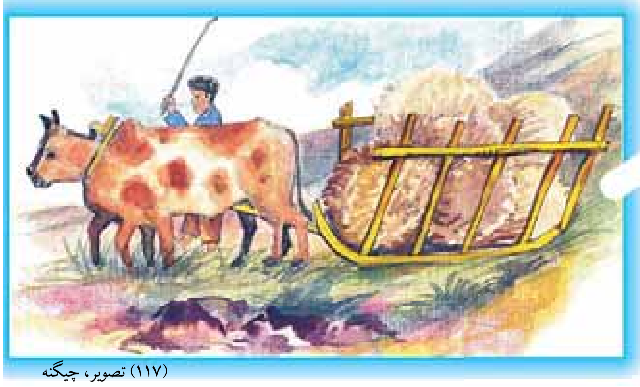

(۱۱۷) تصویر، چیګنه

د چګینې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او دکلکو لرګیو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچۍ ته ورته ده خو ټایرونه نه لري. ټایرونه یې هماغه د لرګیو کندې دي چې ورو ورو ښوېږي او د بار په وړلو کې آسانتیا را منځته کوي.

چګینه ددوو ږغ شویو غویانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې یې اچولی وي کشول

کېږي. د بدخشان ولايت د راغ په سيموکې د دې لپاره چې زيا تره غرونه يې تيټ او خاورين دي له غرونو څخه دغه لېږدراليږد دچګينه په واسطه ترسره کېږي.

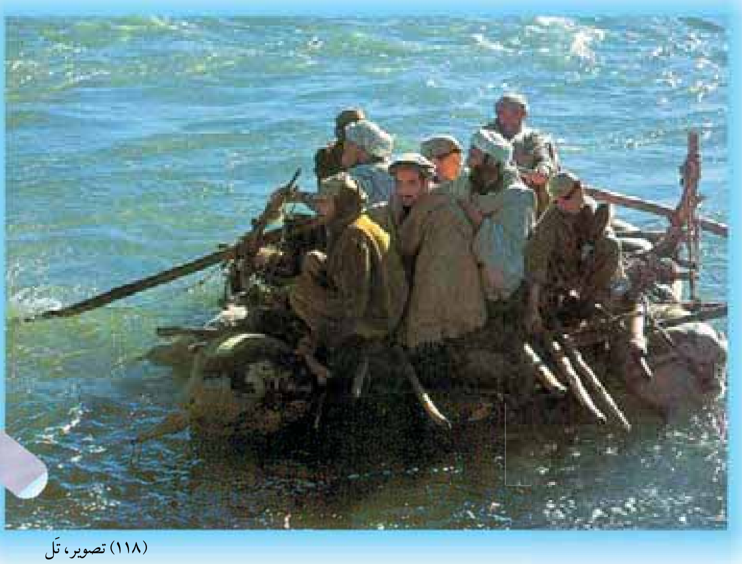
(۱۱۸) تصوير، تَل

۲ _ جاله

جاله يوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سيند له يوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دليږدولو دغه سيمه ييزې واسطې ته د هېواد په ختيځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سيموکې ورته (تَل) او (kema) وايي.

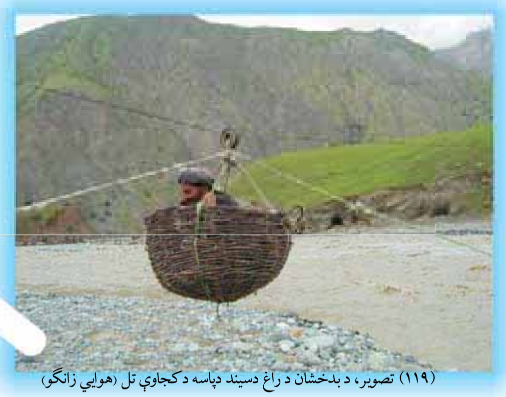
(۱۱۹) تصوير، د بدخشان د راغ دسيند دپاسه د کجاوې تل (هوايي زانګو)

په تَل کې له څلورو لرګيو سربېره، چې پنډې او کلکې تختې يې پرمخ ميخ شوي دي، څو خيګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې يې ترې ترې ترخو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سيند په دوارو خواوکې پرميخ کلک شوى دى د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنيوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسيلې څخه د بدخشان ولايت دکوکچې سيند د آلتينچيلر په سيمه کې او د کونړ ولايت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سيموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځينې وختونه له کجاوې څخه هم د هوايي جالې يا زانګو کار اخيستل کېږي.

۳_ د سیند اوبه ، دلیږد رالیږد د واسطې په توګه

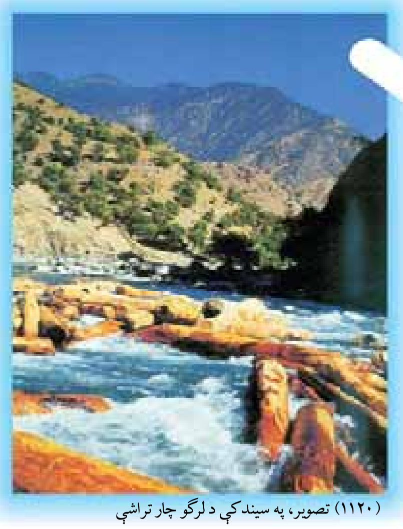

(۱۱۲۰) تصویر، په سیندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځینو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، یمګان، زردیو، سر غلام او نورو سیمو کې د سیندونو له اوبو څخه د لیږدرالیږد وسیلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې ځوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســیمو څخه لاندې سیموته ولیږدوي، هغه په ســیندکې اچوي او د سیند اوبه له خپل بهیر سره سم لرګي کوزې خواته لیږدوي او په هغه ســیمه کې چې يې وغواړي له اوبو څخه یې د باندې باسي.

۴_ لیک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطینو د پوځي اوسیاســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخیسته.

په دې ډول چې یوه کوتره به یې له خپلې ځالې له یوه ښاره بل ښار ته یو وړه او ساتله به يې. د بېلګې په توګه له هرا ته به یې کابل ته کوتره راوړه او کله به یې چې وغوښتل یو مهم او عاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به یې په کوچني کاغذکې ولیکه او د کوترې په پښه

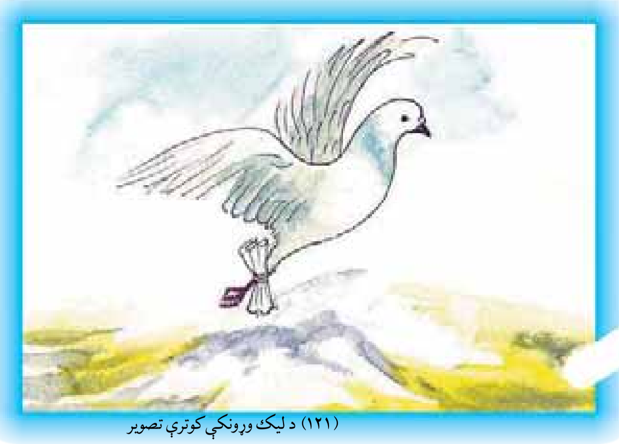

(۱۲۱) د لیک وړونکې کوترې تصویر

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نوليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطو په هکله له يو بل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

پوښتنې

- چګينه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړي؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږ د د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچوکې دې وليکي.

دوه ویشتم لوست

د څارویو په واسطه لېږد رالېږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زموږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد رالېږد کارونه د حیواناتو په وسیله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوایانو، خرو، اوښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسایطو خبرې کېږي.

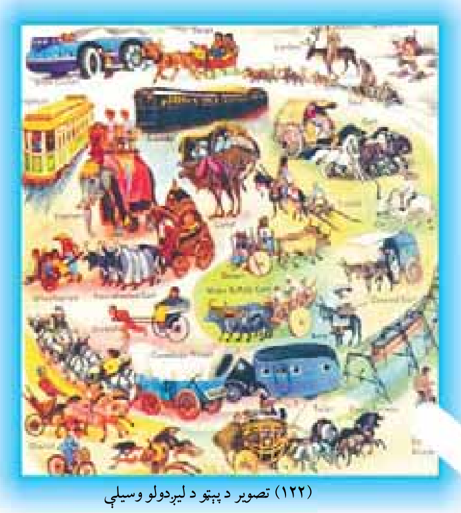
(۱۲۲) تصویر د پېټو د لیږدولو وسیلې

۱_ غوایي او غژګاو

که څه هم غویان له ډېر پخوا څخه د غوښو، شیدو او څرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خوله دغو څارویو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، د ګاډۍ(جوان) ګرځولو، سورلۍ او باربرۍ کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونوکې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غویانو باندې د ځمکې قلبه کول

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلك د خره پرشا

۲ـ خر

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او سورلی زموږ په هیواد کې په خرو باندي دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نوم درازگوش هم دی. زموږ په فرهنگ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه او ټوکې شته لکه:

پرخر سپرېدل یوعیب دی اوکوزېدل یې بل عیب. یا: آس یو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یالکه په دري ژبه کی چې وایي:

گوش کربفروش گوش خربخر
گوش خربهتر بُوَد ازگوش کر.

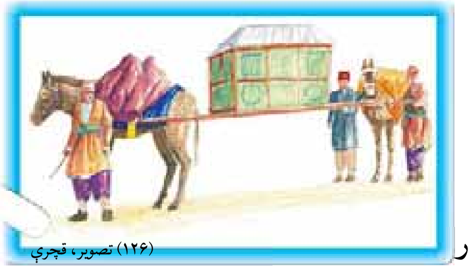

(۱۲۶) تصویر، قچرې

۳ـ کچر

کچر د چابکی مهارت له آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستي ده؛ کچر ترټولو غښتلی باروړونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلی کې گټه اخیستي ده او ددې لپاره چې ډېر غښتلی حیوان دی، نوپه پخوا وختونوکې به ترې په سرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنگي قطعاتو کې کار اخېستل کېده.« سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

(۱۲۷) تصویر، دکوچی جنی

۴ـ اوښ

دچاخبره ددښتو او میرو دغه کښتی د تاریخ په اوږدوکې د انسان ملگري او مرستندویه ده. اوښ یو قانع ښاروی دی چې اغزي خوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

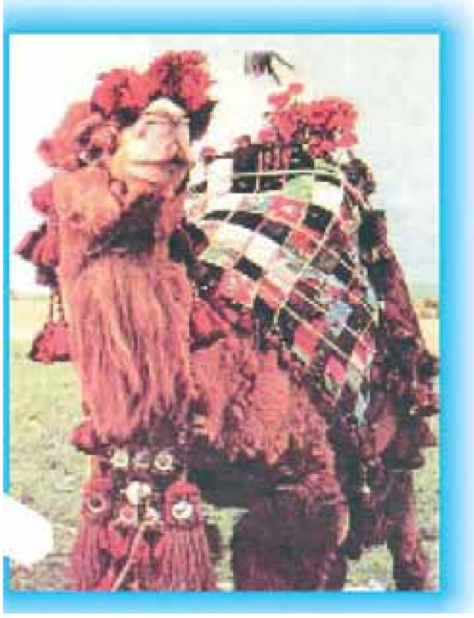

(۱۲۸) تصویر، سینګار شوی اوښ

يې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي اود نګ ښاروي څخه په باروړلو او سورلی کې ګټه اخېستل کېږي. اوښ کينه ناک ښاروی دی. د ((اوښ کينه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

زموږ دهېواد په ځينو سيمولکه قرقين، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لرونکو غاليو سينګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړي ډول يې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شو و کجاو و کې کښېنوي اوله تنګ ټکور سره يې د زوم کره وړي. زموږ دهېواد په سويلي سيموکې دغه دود هم ډېردی.

لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وايي چې پيل يې داسې دی:

که... جاوې، آشاليلا ورو. آ... آشاليلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېردي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ یا فیل په واسطه لېږدول کېدې.

دفيل ځانګو هم د هود جونو يو ډول دی.

۵_آس

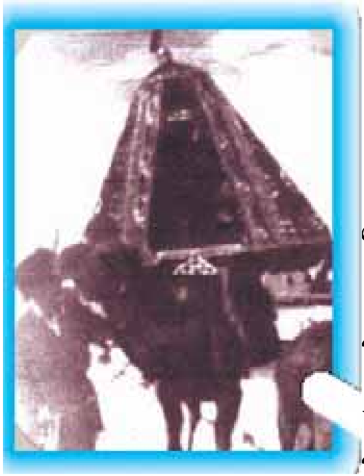

(۱۲۹) تصویر، ناوې په ډولۍ کې

آس ښکلی ښاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نيزه بازۍ آس، پيګه آس، د سورلۍ آس، يابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخيستل کېږي؛ هغه په ښکلو يراقونو، زين، نقره کوف لجام يا په ګلدوزي شوي شال او ياليوشونوباندې ښکلی کوي او وربانديې سورېږي. په کليوکې په

(۱۳۰) تصویر

ودونوکي ناوي او زوم په دوو سینګار شوو آسونو باندي سپروي او د ساز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کي نامتو آسونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشورمد (عاشورمحمد)،کتُک Katuk آس او داسي نور.

له آس څخه د ګاڼي (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاوولو، په څپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلی،ګاډۍ چلولو او نورو کارونو کي ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډۍ)

په پخوا وختونوکي د کابل، مزارشریف، هرات، کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښارونوکي ښکلي بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلي ځوندې ترل شوي او سینګارشوي به وو. په داسي حال کي چي په دې ګاډیو کي به څوکسه سپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ سره به یې کش کولې. آسونه رشقې، شوتل، بوس، اوربشې او نور واښه خوري او پرته له دې چي د ژوند چاپېریال ککړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

وایي: کله چي زموږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شایق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه یې په سترګو شني عینکي

(۱۳۲) تصویر

ور وترلې چې سپین بوس ورته شنه ښکاره شي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوسه هم د سورلۍ او بارو‌ړلو لپاره له گاډۍ څخه کار اخلي. په پخوا وختونوکې به یې د آسونو څخه په جگړوکې هم کار اخیسته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسۍ درلود او د لښکر په سرکې به یې حرکت کاوه .

ډاگ او ډاگي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آسونو څخه په (چاپار) او پوسته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو فاصلوکې هر وخت زین شوي اوتیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکۍ له مخکنې یامه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنگولې ترلې وې، نو غږ به یې له لرې څخه یامچي اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس سپرېده او د لارې ترڅنگ به درېده او له رارسېدو سره سم به یې له هغه څخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به یې ترله او آس به یې قمچین کړ.

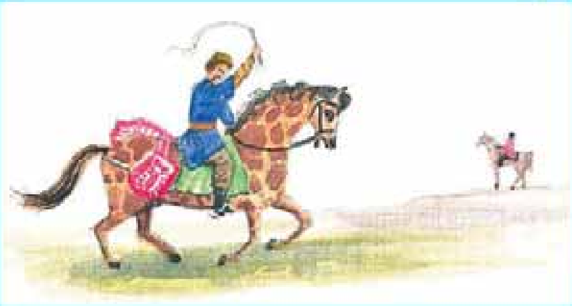

(۱۳۳) تصویر ایلچي

آس به په منډو پیل کاوه اوخپل ځان به یې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رساوه. په دې ډول ټولو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشویو آسونو سره وهله او د پوستې په وړلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به یې بې له ځنډه او ډېر ژر

او په چتکی سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکو ونکي دې په خپله سـیمه کې دلېږد رالیږد کار کې له ښارویو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې و وایي.

پوښتنې

- اوښان په څوډوله دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له ښارویو څخه نن سـبا په باروړلوکې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکـي دې دکورنــۍ لـه غړو او نورو مشـرانو څخه دښارویو دلېږدرالېږد په کارکې د پخواني ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

دروېشتم لوست

په پرمختللو وسايطو سره لېږد رالېږد

- تاسوڅو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي یاست؟

د لېږد اورالېږد د اړوند وسایطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بیان شول او له پخوا څخه د خلکو په مینځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه یې داوه چې د ژوندانه چاپېریال یې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت یې هم کمزوری او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د لیږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسیلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسیله ډېرباریوسي او هم یې آساني او چټکتیا ډېره وي. په دې موخه یې کراچیوته ټایرونه جوړکړل چې په لومړیوکې ساده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسایطو ته یې لاس رسی پیداکړ.

هغه وسایط چې انسانانو تراوسه پورې جوړکړي دي، په لاندې ډول دي:

۱ـ دلېږد رالېږدځمکني وسایط

زنبیل (یوټایر، دوه ټایره لرونکې) لاسي کراچۍ، بایسکل، ډول ډول موټرسایکلونه،

(۱۳۴) تصویر، ماهي پر

رکشا،لوی او واړه د بارورلو ډول ډول موټرونه لکه: فلاینګ کوچ، میني بوس، کاستر، سروېسونه، والګا،کرولا، بینز، فیات،فولکس واګن، لیموزین، سوزکي، برقي موټرونه، د اوبو او تېلو ټانکرونه، پوځي وسایط، زغره لرونکی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوسپنې پټلۍ (ریل، اورګاډی) او داسې نور.

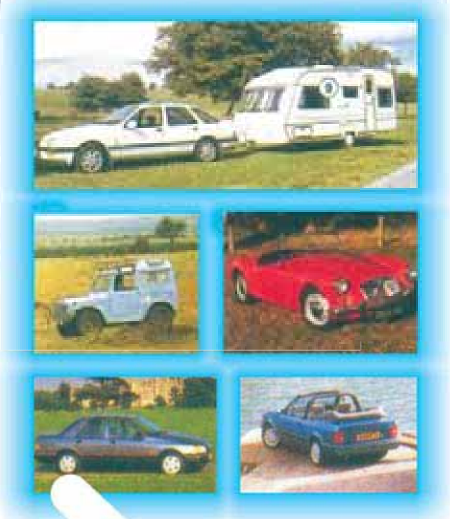

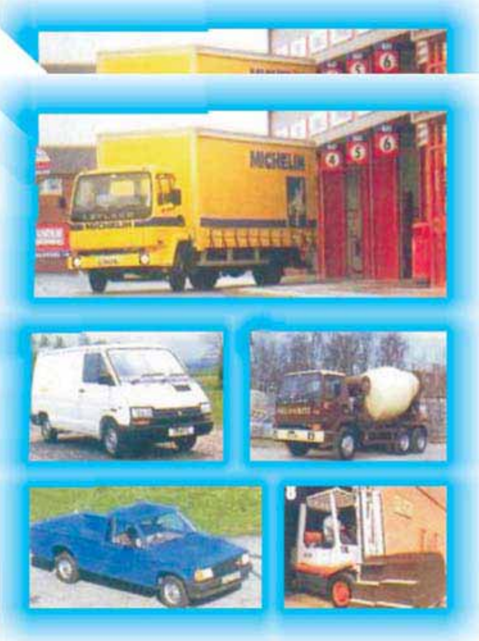

(۱۳۵،۱۳۶) و(۱۳۷)تصویرونه د موټرو ډولونه

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

۲_ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسایط)

دلېږد رالېږد بله مهمه وسیله بیړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هیوادکې د سیندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې ځخه ګټه نه اخیستل کېږي.

(۱۴۱) تصویر، په دریاب کې لویه کشتی

۳_ هوایي لېږد رالېږد وسایط

مسافروړونکې الوتکې، پوځي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ ځخه یې چټکې زیاته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځینې یې مسافرین په هوسا توګه له یوه ځای ځخه بل ځای ته لېږدوي او ځینې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

(۱۴۲) تصویر، د منار جام په خواوشاه کې هلیکو پتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسیلو لوګې، لوړ او کړوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېریال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصویر، د أریانا الوتکه

په ټولګي کي فعالیت

هر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وسایطو په برخه کې خپل معلومات نوروته وړاندې کړي.

پوښتني

- د لیږد رالیږد پرمختللي وسایط د انسانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلیږد را لیږد ځمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړي دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کیږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د بیړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

د شپږم څپرکي لنډيز

په سيمو او هېوادکې د بارونو ليږد رالېږد

زموږ په ګران هېوادکې اوس هم ځينې خلک پيټې په خپل سر، اوږه او په شا باندې وړي او همدا رنګه د نورو لومړنيو وسايلو څخه لکه: چيګنه، او ټل (جالي) څخه هم د پېټو په ليږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانيو د لرګيو په ليږدونه کې د سيند له اوبو او د خطونو په استولو کې له کوترو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پيټو د لېږد او نقلولو عمده وسيلې اوس هم ځينې څاروي لکه: غوايي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختګ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشيني وسيلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسيلو ډولونه يې لکه موټرونه او يا د هوايي واسطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسايط د ژوند چاپېريال ککړوي په ځانګړې توګه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتيا ته زيان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياوو باندې چې په نړيواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ديو والي او مرسته کولو روحيه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصوير وزلوبه

ځلرويشتم لوست

سيمه ييزې لوبې

- ستاسو په سيمه کې کومې لوبې دود دي؟

سيمه ييزې لوبې بيلابيل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهيسې زموږ دهيواد په گوټ گوټ کې، د ځوانانو، ځلميانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصوير، کوچنۍ جنۍ د ټال د زنگلو په حال کې

بو!بو!گل چې؟، اله داد، چندرۍ، سيلوی (جزنک بازی) اکوبکو، غېږنيول؟ سپين هډوکي، ډی (ډنده کيلک) پای پران، کاغذپران، سترگه پټونی، توپ ډنده، خوسی، د غره څخه ښکته رابښويدل يخمالکي، ليوه اوپسه، ډبلۍ لوبه، ټنډه خره (چړې غوړې)، تيږه غورځول، پيشه کان، ټال خوړل، غولکی ويشتل، نښه ويشتل، دکاڼي ويشتلو سيالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۴۶) تصوير، هلکان او لينده

(۱۴۷) تصویر، د هېواد د اهل هنود و د لرگي لوبه

دلوبو موخې او گټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دودېدل د يوه هدف او مقصد لپاره دی. ځينې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوندکې څه ناڅه آسانتياوې رامنځته کوي؛ لکه نښه ويشتل، توپ وهل، منډې او داسې نورې.

ځيني لوبې د بوختيا او تفريح لپاره وي. انسانان دستړياو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعاليتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر، د چوگان لوبه

زموږ په هیواد کې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه یېزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لګد جنګ)

له اتوځخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دو وډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېرۍ جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډېرۍ څوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډېرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډېرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وایي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېری مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډېرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسی وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره ستړې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

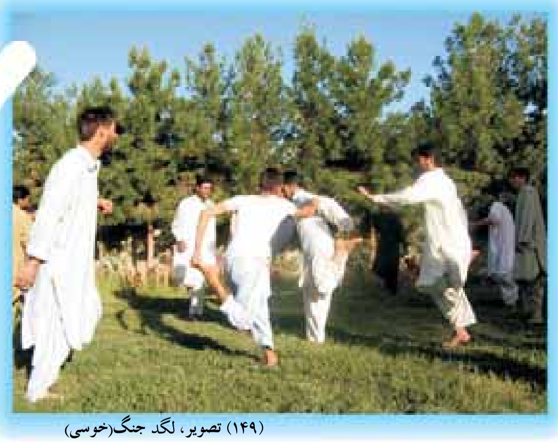

(۱۴۹) تصویر، لګد جنګ(خوسی)

خپل سیال ته په جگړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنګانه اړوي او وهلی یې هم شي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او ستړې کوونکې ده چې له یوساعت وخت یادوه ساعته زیات دوام کولی نه شي او یویادوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوسي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسي سیمه ییزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره ګټه او کومې لوبې زیان لري، لیندۍ (غولک) څنګه ده؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د ډول ډول لوبو دګټو په هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

پنځه ویشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوديزو لوبو او ورزشونو يو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښت لري. زياتره هغه خلک له لامبو وهلو سره بلد وي چې کورونه يې د سيندونو يا لويو ويالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفريح څخه برسېره د انسان روغتيا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهريو زده کول يې پوره تمرين او ډېر وخت غواړي.

د لامبووهلو دوديز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصوير، لامبووهل

قولاچه، چونګشې(بقه يي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په کدو سپور او نور؛ لکه چې وموويل لامبو وهل هغه لوبه ده چې ډېرمشق، تمرين او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ييزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

(۱۵۱)تصویر، انتر کانتیننتال هوتل (کابل)

د پېښېدو پر مهال له يوبل سره مرسته وکړي او يوبل وژغورلای شي.

دیا دونسي ورده چې په تېزو اوبو او گرداو ونو کې باید له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړې توگه هغه خوک چې لامبو وهلو کې ښه مهارت ونه لري، باید چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

زیاتره ژوي له لامبو وهلو سره بلدي. په ډېرو اوبو او ژورو سيندونو کې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

یادونه

کله چې خوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لويو سيندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زين پرسر(قاش) يې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبووهي او له اوبو وځي. خوکه رکابونه لکه پخوا غونډې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سيالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړېدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپير

(۱۵۲)تصویر، بند امیر(باميان)

درلود یعنې له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه سره بل سر ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستړ یا پرمهال به ځوانانو او واترپولو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنګه د قرغې بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او د کښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه څو متلونه راوړو.

- اوبه ترستونې، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانګ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک د لامبو وهلو مهارت و نلري او لامبو وهي د کوم خطر سره مخامخ کېږي؟
- ښاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنۍ له مشــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

شپږ ویشتم لوست

غېړنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانۍ یا غېږې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېږنیولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چینکي، مخامخ غېږ او پهلوانۍ نومونه اخیستلای شو.

دلته به د بېلګې په توګه د غېږ په غېږ او چینکي غېږنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- غېږ په غېږ

پهلواني یا سیمه ییزې غېږې زموږ د هیواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنګ یوه برخه ګڼل کېږي. سیمه ییزې غېږنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږیری سړي چې که د غېږنیونې توان هم ونه لري، خو د غېږنیونې په مراسمو کې د ننداري لپاره هرو مرو ګډون کوي.

د غېږنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالۍ په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه : په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانګړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډګرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېږنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهیر کله ساعتونه اوږدېږي او له دوارو خواوو څخه یوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېږنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. څوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته ګوزار ورکړی. پهلوانان د دغو غېږو په بهیر کې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانۍ چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې ګډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ځان او هیوادته ګټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ریکاخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرګر، پهلوان شجاع او نور... .

چپنکي غېږ نیونې

چپنکي غېږ نېونی هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وړبنې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري به هڅه کوي چې یو پر بل یرغل وکړي او یو بل له ګریوان څخه ونیسي او کش یې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه یې واړ وي او یا یې په زنګون واخلي او پرېښو یې، په کوشک (لغته) و وهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه و ولي او پر شایې ښملوي. ځکه د سیالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لوری پرشا چپه کول دي.

کله چې یو بل په دې ډول پرځمکه ښملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بایلونکي او هغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړونې او ناندریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نېولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانۍ څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لېسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلواني کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنېونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټیمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له سیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

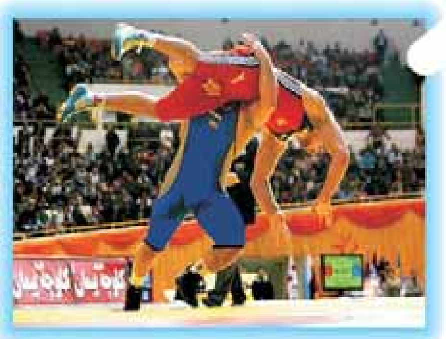

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان د کرکټ ملي لوبډله د کرکیټ په حال کې

زموږ په هېوادکې دودیزې رسمي لوبې زیاتې دي او په هره برخه کې ځینې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ییزه او کله هم د دوو سیالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او دکنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټينس، بد منټن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دي.

زموږ په هېوادکې یو شمېر نور دروند وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پړی کشول، وزلوبه، تېږه اچول، آس ځغلول او نیزه بازي.

(۱۵۷)دبلیارد تصویر

(۱۵۸)تصویر، والیبال

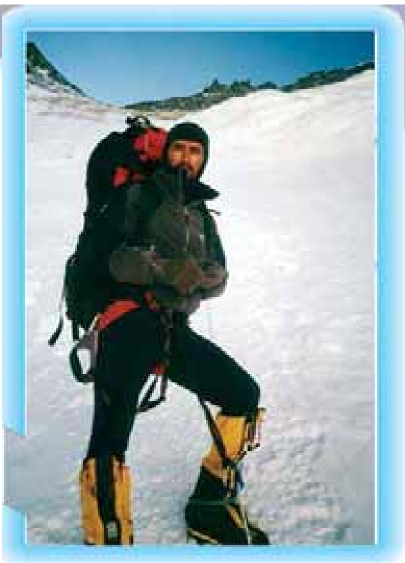

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، ګلولې او دیسک اچول، د ګلف لوبه او نور.

په غرونو کې د ګرځېدلو لوبه هم زموږ په

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

هېوادکې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډېره توګه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

یادونه: ډېرې لوبې د انســان د روغتیا لپاره ګټورې دي، خو ځینې یې روغتیا ته زیان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښــېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معیــوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کــول، وزلوبه، تېږه (ډبره) غورځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه ګټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آیا تاسې او یا ملګري مو په پام کې لرئ، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتیا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړیوالو ورزشــونو په هکله له نورو سرچینو څخه معلومات ترلاسه کړي.

اته ویشتم لوست

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسوپوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنی لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګټونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستی لسیزو کې زموږ په هیوادکې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیاکې ترسره شوې زموږ د هېواد څلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو اویو د برونزو مډالونه تر لاسه کړل.

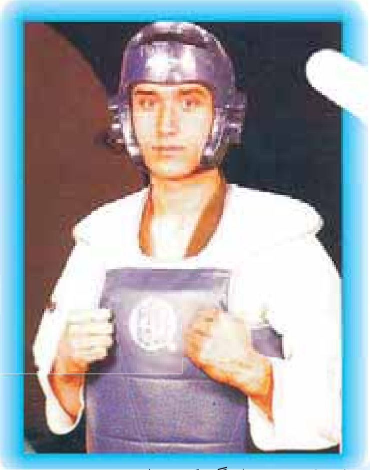
(۱۶۴) تصویر مډال ګټونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ دکرکټ ټیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، ټانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هیواد د ځوانانو د فوټبال ټیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

زموږ هېواد ونه شو کولی چې د خپلې ګروه څخه پورته وخېژي خود خپلو سیالانو په وړاندې دلوبډلې د ښو لوبو په ترسره کولو، دهېواد په دننه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بې ساري برياليتوب: زموږ يو هيواد وال پر بايسکل باندې له ټولې نړۍ راتاو شو او دغه سفربې د بهرنيو چارو له وزارت څخه پيل کړ او دکابل – کندهار د سړک له لورې هرات او وروسته ايران ته ولاړ. دغه سفربې يونيم کال وخت ونيو. په دغه موده کې د ايران، ترکيې، بلغاريې، يوګو سلاويا، اتريش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امريکا او د ملګروملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشي برياوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشي برياوې په سيمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړيوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د تر ټولو غوره لوبغاړو په برخه کې ليکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

داووم څپرکي لنډيز

لوبې او بدني روزنه

سيمه ييزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکيو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سيمه ييزه دوديزه لوبه ده چې د هغوی د روغتيا او سلامتۍ لپاره ډېره ګټوره ده .

غيږ نيول زموږ د هېواد د سيمه ييزو لوبو او ورزشونو يو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سيمه ييزو ورزشونو څخه پرته د سيمې او نړيوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، واليبال او داسې نورې لوبې.

اخځليکونه

۱_ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعيد.

۲_ پوهندوی دکتور سيد اکرام الدين حصاريان، دکابل پوهنتون استاد، دماستېرۍ دورې درسي کريکولم، دژبو او ادبياتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹هـ .ش کال.

۳_ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴_ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحميد عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړيوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډيمي.

۵_ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنايت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکليو هنرونو دپوهنځۍ پخوانی استاد.

۶_ د انټرنټ نه تصويرونه

۷_ جرګه، دسرحدونو، قومونو اوقبايلو چارو وزارت خپرونه، شپږدېرشمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال ورى_ غويى _ لېندۍ _ مرغومي _ تله _ لړم.

۸_ جانښ، د سرحدونو، قومونو او قبايلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان- سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹_ دتنيوکلتور او فرهنګ، ليکوال محقق بسم الله حقمل، دويم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ . ش حليمي پرينتينګ ايجنسي.

۱۰_ دتصويرونو تهيه او عکاسي، دملي ګالرۍ ، ملي آرشيف، دکابل لرغونی ښار، دبابرشاه بن، دنوې ښار دانتيک فروشۍ دکانونه، د پغمان چندل بايي څخه

۱۱_ هرات ديروز، امروز، مجيد فدائيان ، رضا نظري آهاري، دديپلوماسۍ دتاريخ او اسنادو مرکز، دپسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵ .

۱۲_ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندويه ټولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳_ دپيچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافی ۱۳۸۶ هـ .ش.

۱۴- د انترنت څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سيدعبدالله، ياد داشتونه.